

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра екології та ботаніки

До захисту
ДОПУСКАЄТЬСЯ
Завідувач кафедри
Екології та ботаніки

д.б.н., проф. Скляр В.Г.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за другим рівнем вищої освіти

на тему:

«ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З
ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ СТУДЕНТІВ
ОПС "ФАХОВИЙ МОЛОДШИЙ БАКАЛАВР»

Виконала: _____

Хлонь І.В.

Група:

ЗЕКО 2301м

Науковий керівник: _____

к.б.н., доц. Бондарева Л.М.

Суми 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра екології та ботаніки

Освітній ступінь – «Магістр»

Спеціальність – 101 «Екологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Зав. кафедрою _____ Скляр В.Г.
“ _____ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на дипломну роботу студентці

Хлонь Ірині Вікторівні

1. Тема роботи **«ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ СТУДЕНТІВ ОПС «ФАХОВИЙ МОЛОДШИЙ БАКАЛАВР»»**.

Затверджено наказом по університету від _____

2. Термін здачі студенткою закінченої роботи на кафедру: _____
3. Вихідні дані до роботи: типові програми з дисциплін, освітньо-професійні програми, літературні джерела.
4. Перелік завдань, які будуть виконуватися в роботі: провести аналіз ОПП та силабусів для здобувачів ОПС «Фаховий молодший бакалавр» з точки зору формування екологічних компетентностей; визначити вплив екологічної політики коледжу на здобувачів освіти, спираючись на матеріали, здобуті під час проходження виробничої практики; сформувати перелік пропозицій щодо внесення змін до робочої навчальної програми та силабусів з дисциплін з метою їх екологізації, надати перелік пропозицій на розгляд циклової комісії гуманітарних дисциплін.

Керівник дипломної роботи _____ к.б.н., доц. Бондарєва Л.М.

Завдання прийняв до виконання _____ Хлонь І.В.

Дата отримання завдання “ _____ ” _____ 20__ р.

АНОТАЦІЯ

Хлонь І. В. **Формування екологічної компетентності здобувачів освіти на заняттях з гуманітарних дисциплін для студентів ОПС «Фаховий молодший бакалавр»**. Кваліфікаційна робота освітнього рівня Магістр, на правах рукопису. Спеціальність – 101 Екологія. – Сумський національний аграрний університет. – Суми, 2024.

Проаналізовано літературні джерела та узагальнено інформацію щодо особливостей формування екологічної свідомості здобувачів освіти ОПС «Фаховий молодший бакалавр» під час вивчення гуманітарних дисциплін. У кваліфікаційній роботі представлено хід досліджень і сформульовано пропозиції, надані циклової комісії гуманітарних дисциплін щодо внесення змін до робочої навчальної програми з предмета «Зарубіжна література» та силабусів з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» з метою їх екологізації.

У навчальних програмах та освітньо-професійних програмах чітко прописано лінію розвитку екологічної компетентності відповідно до державних стандартів.

За результатами аналізу організації освітнього процесу в Глухівському агротехнічному фаховому коледжі Сумського НАУ виявлено орієнтацію коледжу на покращення екологічної ситуації, приділення уваги питанням розвитку екологічної свідомості у працівників та здобувачів освіти. У всіх нормативних документах чітко прослідковується лінія розвитку у здобувачів освіти екологічної компетентності. Педагоги, співробітники та здобувачі освіти переймаються питаннями покращення екології у місті та регіоні.

***Ключові слова:** екологія, екологічна компетентність, екологічне виховання, охорона навколишнього середовища, здобувачі освіти, фаховий молодший бакалавр.*

ABSTRACT

Iryna Khlon. **Formation of environmental competence of education seekers in classes in humanitarian disciplines for students of the educational and professional degree «Professional Junior Bachelor».** Qualification work of the educational level Master, in the form of a manuscript. Specialty – 101 Ecology. – Sumy National Agrarian University. – Sumy, 2024.

The qualification work presents the course of research and formulates proposals submitted to the cycle commission of humanitarian disciplines regarding the introduction of changes to the working curriculum in the subject «Foreign literature» and syllabuses in the discipline «Ukrainian language for professional direction» in order to green them. Literary sources were analyzed and information was summarized regarding the peculiarities of the formation of environmental awareness of students of the educational and professional degree «Professional Junior Bachelor» during the study of humanitarian disciplines.

The curriculum and educational and professional programs clearly outline the development of environmental competence in accordance with state standards.

During the internship at the Separate Structural Subdivision «Hlukhiv Agrotechnical Professional College of Sumy NAU», the orientation of the college towards improving the ecological situation, and paying attention to the development of environmental awareness among employees and students was revealed. All regulatory documents clearly trace the line of development of environmental competence among students. Teachers, employees, and students are concerned with issues of improving the environment in the city and region.

Keywords: *ecology, ecological competence, ecological education, environmental protection, students, professional junior bachelor.*

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	10
1.1. Впровадження екологічної складової в освітній процес як перспектива безпеки людства.....	10
1.2. Наслідки урбанізації та інтенсифікації промисловості й сільського господарства для суспільства і довкілля.....	12
1.3. Сучасні підходи щодо формування екологічних компетентностей в процесі підготовки здобувачів освіти різних рівнів.....	17
РОЗДІЛ 2. ОБ’ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	20
2.1. Об’єкт і предмет досліджень	20
2.2. Умови проведення досліджень	21
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	23
3.1. Методи збору первинної інформації	23
3.2. Методи формування та оцінювання екологічної компетентності у здобувачів освіти	24
РОЗДІЛ 4. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН НА ПРИКЛАДІ ВСП «ГЛУХІВСЬКИЙ АГРОТЕХНІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ СУМСЬКОГО НАУ»	26
4.1. Необхідність формування екологічної свідомості у здобувачів ОПС «Фаховий молодший бакалавр»	26
4.2. Специфіка освітнього процесу студентів 1-4 курсів з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти ОПС «Фаховий молодший бакалавр».....	27
4.3. Розвиток екологічної компетентності на заняттях із зарубіжної літератури.....	28

4.4. Розвиток екологічної компетентності на заняттях із української мови за професійним спрямуванням.....	40
4.5. Очікувані результати навчання з гуманітарних дисциплін з точки зору екологічної складової.....	45
4.6. Роль учасників освітнього процесу у формування екологічної компетентності.....	47
ВИСНОВКИ	50
ПРОПОЗИЦІЇ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток екологічної компетентності, екологічного світогляду під час вивчення гуманітарних дисциплін студентами ОПС «Фаховий молодший бакалавр» – це складова частина системи екологічної освіти в Україні, яка в останні десятиліття стає все більш актуальною і необхідною [20]. Виховання екологічного мислення майбутніх молодих фахівців різних галузей є основою для відпрацювання навичок збереження навколишнього середовища [39]. У статті 12 Закону України «Про освіту» зазначено, що метою повної загальної середньої освіти є виховання особистості, яка здатна жити в суспільстві цивілізовано взаємодіяти з природою [11]. Серед ключових компетентностей, зазначених у Концепції Нової української школи, є екологічна та природоохоронна, які увійшли і до програм із гуманітарних дисциплін. Екологія як наука постала в другій половині ХХ ст., а література здавна фіксує екологічні проблеми, попереджає людство про наслідки порушення природної рівноваги [22].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Розробки за темою магістерської роботи здійснені згідно з планами науково-дослідної роботи кафедри екології та ботаніки СНАУ в межах виконання теми: «Інвентаризація біорізноманіття та комплексний популяційний аналіз рослинного покриву Північно-Східної України» (номер державної реєстрації: 0121U113245).

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження екологічної освіти через призму форм і методів роботи під час викладання гуманітарних дисциплін, зокрема зарубіжної літератури та української мови за професійним спрямуванням, що сприяє формуванню екологічного мислення, розвитку екологічної компетентності та критичного осмислення екологічних проблем у здобувачів освіти технічних спеціальностей (ОПП «Будівництво та цивільна інженерія» і «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка») освітньо-професійного ступеня фаховий молодший бакалавр.

Для реалізації зазначеної мети було поставлено і виконано ряд завдань:

- базуючись на вмінні критично осмислювати теорії, принципи, методи і поняття з різних предметних галузей для вирішення практичних задач і проблем екології, обґрунтувати необхідність формування екологічної свідомості у здобувачів ОПС «Фаховий молодший бакалавр»;
- проаналізувати особливості організації освітнього процесу, подачі навчального матеріалу під час занять з гуманітарних дисциплін, у ході яких реалізується екологічна складова;
- застосовуючи міждисциплінарні підходи при критичному осмисленні екологічних проблем, вивчити зміст освітньої програми профільної середньої освіти та силабусів з української мови за професійним спрямуванням, проаналізувати переліки компетентностей та виокремити ті, які мають екологічне спрямування;
- визначити вплив екологічної політики ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ» на здобувачів освіти, спираючись на матеріали, здобуті під час дослідження;
- сформувати перелік пропозицій щодо внесення змін до робочої навчальної програми та силабусів з дисциплін з метою їх екологізації та надати на розгляд циклової комісії гуманітарних дисциплін.

Методи дослідження. У ході роботи було використано низку аналітичних (первинний збір інформації, тематичний аналіз), емпіричних (спостереження, обґрунтування, узагальнення, експеримент) та прикладних (опитування, оціночне судження, тестування здобувачів) методів отримання та обробки результатів досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше на прикладі ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ» було проведено детальний аналіз з точки зору екологічних компетентностей освітніх компонентів, які є складовими ОПП з підготовки здобувачів ОПС «Фаховий молодший бакалавр» за спеціальностями 192 Будівництво та цивільна інженерія і 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка. Представлено

варіанти екологізації навчального матеріалу з зарубіжної літератури та української мови за професійним спрямуванням. Наведено пропозиції щодо екологізації, надані на розгляд циклової комісії гуманітарних дисциплін.

Практичне значення одержаних результатів. На основі виконаного дослідження представлено стан екологізації гуманітарних дисциплін, проаналізовано можливі шляхи вдосконалення та покращення наявної ситуації. Подані на розгляд до циклової комісії гуманітарних дисциплін пропозиції будуть впроваджені в освітній процес з другого семестру 2024-2025 навчального року (Додаток В).

Особистий внесок. Дослідження за темою кваліфікаційної роботи були проведені особисто автором протягом 2023-2024 років. Розроблено завдання з екологічною складовою для роботи на заняттях (репродуктивного і творчого рівнів), надано пропозиції щодо екологізації зазначених дисциплін.

Апробація результатів роботи. Результати досліджень було представлено на Науково-практичній конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (14-16 травня 2024 р.). Завдання для роботи на заняттях включено до комплексу навчально-методичного забезпечення з дисциплін, варіанти завдань наведено в тексті даної роботи. Участь у вебінарі «Green Line. Зелені уроки» (Додаток Б).

Публікації. За матеріалами досліджень опубліковано тези: Хлонь І. В. Виховання екологічної свідомості здобувачів освіти на заняттях із української мови за професійним спрямуванням : матеріали наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ, м. Суми, 14-16 травня 2024 р. Суми, 2024. (Додаток А).

Структура та обсяг роботи. Загальний обсяг роботи 67 сторінок. Із них 58 сторінок основного тексту. Робота складається зі ВСТУПУ, 4 РОЗДІЛІВ, ВИСНОВКІВ, СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ та 5 ДОДАТКІВ. Роботу проілюстровано 14 рисунками та 2 таблицями.

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

1.1. Впровадження екологічної складової в освітній процес як перспектива безпеки людства

Сучасний освітній процес в Україні цілісний і багатогранний, орієнтований на формування різносторонньої особистості, здатної вирішувати типові та нестандартні задачі [11]. Особистості, яка має розвинені навички 4К, емоційний інтелект та ряд компетентностей, в числі яких і екологічна. Адже в основі гармонійного розвитку людського суспільства є соціальний розвиток, економічне зростання та захист оточуючого середовища. Високий рівень знань з екології важливий для взаємовідносин людей і природи, щоб вирішувати гострі екологічні та соціально-економічні проблеми сучасності через базову екологічну освіту в процесі навчання [26].

Саме тому екологічна складова є важливим елементом освітнього процесу, причому не лише як окрема дисципліна, а і як інтегрована компетентнісна лінія інших освітніх компонентів, що входять до освітньої програми [33].

Впровадження екологічної складової – комплексна система, яка повинна охоплювати всі рівні освіти: від дошкільної до вищої. Результатом такого впровадження має бути формування екологічного мислення людини. На думку Гей Браун, радниці з питань охорони навколишнього середовища, засновниці проекту Greenoria, кожна людина повинна робити свій вибір на користь порятунку нашої планети щодня. І тоді наші щоденні турботи, щоденне життя стане більш дружнім і безпечним для оточуючого середовища [2].

Як зазначає Соломенко Л. І. [38], цивілізація уже неодноразово стикалася в процесі свого історичного розвитку з різними проблемами або кризовими

ситуаціями. Саме від вирішення таких проблем залежало її подальше існування. Це стало поштовхом до зміни світогляду людей, що у свою чергу формувало нові цілі і завдання перед системою освіти. На початку XXI століття людство в черговий раз постало на межі цивілізаційної кризи. Техногенна цивілізація, яка сформувалася на кінець XX століття, була динамічною і орієнтованою на кількісний ріст показників розвитку. Тому вона підійшла до своїх критичних меж, які унеможлилювали її нормальне функціонування. Це створює загрозу для сталого розвитку, оскільки без зміни поведінки населення неможливо досягти довготривалого збереження екосистеми [14].

Перед людством постали глобальні проблеми, які прийнято називати екологічними: некероване зростання населення планети, сильний антропогенний вплив на біосферу, вичерпання природних ресурсів, скорочення біорізноманіття, забруднення навколишнього середовища, загроза здоров'ю людини – це далеко не повний перелік проблем, від вирішення яких залежить життя і доля людства у III тисячолітті. Вивчення біосфери, її вікових і просторових складників, вплив на неї антропогенних факторів не можуть вивчатися окремо від вивчення людини, людських популяцій, людства у цілому [38].

Саме тому завданням екологічного виховання є сприяння накопиченню екологічних знань, виховання любові до природи, прагнення берегти, примножувати її, формувати вміння і навички діяльності в природі [14, 34]. Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи – середовища перебування людини, яка повинна бути зацікавлена в збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі. Це передбачає вміння осмислювати екологічні явища, робити висновки про стан природи, розумно взаємодіяти з нею. Естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язків та відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності [34].

З метою підготовки громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки гармонійних взаємовідносин людського суспільства й природи було розроблено і затверджено концепцію екологічної освіти в Україні [33]. Саме тому екологічна освіта як

цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України (у тому числі через екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій), екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту [33, 50]. Таким чином, екологізація державних стандартів, освітніх програм, навчальних програм з дисциплін на сьогоdnішньому етапі чітко прослідковується, зокрема в системі фахової передвищої освіти.

Починаючи з 2021 року, було розроблено державні стандарти для фахової передвищої освіти [30, 31]. У всіх державних стандартах зі спеціальностей, підготовка з яких ведеться у коледжі, наявна екологічна складова. Тому під час розробки освітньо-професійних програм робоча група має право вносити екологічні компетентності та програмні результати у матриці відповідності навіть для гуманітарних дисциплін, зокрема української мови за професійним спрямуванням.

Для викладачів літератури, зокрема зарубіжної, задача спрощена тим, що екологічну складову виділено у тих темах розділів, де це доцільно і потрібно. Тому кожен викладач має право обирати форми і методи роботи, матеріали на екологічні теми для опрацювання зі студентами.

1.2. Наслідки урбанізації та інтенсифікації промисловості й сільського господарства для суспільства і довкілля

Сучасний світ характеризується значним ростом урбанізації. Збільшується кількість міст, зростає кількість людей у поселеннях такого типу. Це, у свою чергу, значною мірою негативно впливає на екологію регіонів.

Місто – це антропогенна екосистема що являє собою місце компактного розміщення людей промислових і побутових споруд відділених умовною границею від зовнішнього середовища [38].

Зазвичай, більша кількість людей живуть у населених пунктах, де розвинена промисловість. Саме промисловість є одним з основних джерел забруднення навколишнього середовища, адже саме в промислових центрах, великих містах утворюється найбільша кількість відходів (порівняно з сільською місцевістю).

У літературі є багато інформації про екологічну ситуацію в Україні до початку повномасштабного вторгнення. На даний момент важко оцінити масштаби екологічних проблем, адже деякі міста знищено, тривають бої. Ті регіони, які раніше були найбільш забруднені через промислову діяльність, на сьогоднішній день є найбільш забруднені, у тому числі і вибухонебезпечними предметами, в результаті ведення бойових дій.

Загалом, для найбільших міст (понад 1 млн населення) характерною є значна соціально-економічна активність людини. Результатом такої діяльності є утворення міського (урбанізованого) середовища. Міське середовище існування людини включає як природні, так і штучні компоненти, а також людей. До природних компонентів міста належать: фізичне середовище (повітряне, водяне та геологічне) та живі організми (окрім людини). До штучних компонентів варто віднести усі об'єкти, які утворилися в процесі діяльності людини, і формують соціально-психологічне середовище існування людей.

У навчальному посібнику Соломенко Л.І. [38] зазначено, що місто є урбогеосистемою (або урбосистемою), а частка населення, що проживає в містах країни чи регіону, є показником урбанізованості даної території. На сьогоднішній день найбільш урбанізованими є Великобританія (близько 90% населення проживає в містах), Кувейт (91%), Ізраїль (90%), Швеція (83%). Для країн, що розвиваються (Африка, Південна Азія) характерні найменші показники урбанізованості – 7-10%. Про загальну ситуацію в Україні в даний час важко зробити висновок, оскільки велика кількість людей виїхала за кордон,

евакуювалася з територій, де ідуть бойові дії. Значна частина населення переїхала в села з метою убезпечити своє життя та життя рідних людей. У 2021 році кожен два жителі з трьох проживали у містах.

Що є причиною високого рівня забруднення території через урбанізацію? Оскільки місто – це своєрідна система, «організм», який працює взаємозлагоджено. Кожен елемент взаємопов'язаний з іншими елементами такої системи, а також із навколишнім середовищем [14]. Тому виробництво великої кількості різного роду продукції, використання звичних для людей засобів для особистої гігієни, побутових хімічних засобів тощо має негативні наслідки: забруднення оточуючого середовища викидами і скиданнями шкідливих речовин, промисловими і побутовими відходами [2, 14].

Саме у великих містах сконцентровано найбільшу кількість різного роду підприємств, які є джерелами антропогенного впливу на навколишнє природне середовище.

Загалом, чим більше місто, чим більше людей там мешкає, тим сильніший негативний вплив на оточуюче середовище. Адже необхідно забезпечити населення усім необхідним: водою, продуктами харчування, робочими місцями, комфортними умовами проживання та відпочинку [37]. Для цього потрібна велика кількість ресурсів: різноманітних продуктів і сировини чистої води. Місто-мільйонер споживає 470 млн т/рік, або майже 0.5 км³ води [38].

В останні десятиліття проблема водопостачання все більше загострюється. Адже велика частина води, яку споживає міське населення, у вигляді забруднених стічних вод потрапляє у природні водойми [36]. Системи очищення такої води працюють, але вже відчувається дефіцит питної води. Для забезпечення потреб людей, поповнення запасів води, розроблено і побудовано системи водопостачання на десятки, а подекуди на сотні, кілометрів. За роки експлуатації велика кількість систем водопостачання та водовідведення зношується і потребує ремонту. Це одна з причин дефіциту водних ресурсів високої якості. Наслідком для здоров'я людей є друге місце серед розвинених

країн за рівнем смертності від захворювань, викликаних вживанням неякісної води [16, 38].

Ще однією проблемою є інтенсивне і нераціональне використання водних ресурсів на деяких територіях і виробництвах. Для більшості виробництв вимоги до якості води що використовуються в технологічних процесах менш вимогливі чим державні нормативи до якості води що скидається водні об'єкти чи міську каналізацію у зв'язку з цим стічні води з економічної точки зору вигідніше використовувати повторно в системах оборотного і послідовного водопостачання. Найбільше споживають воду підприємства житлово-комунального господарства, промисловості і сільського господарства. У промисловості найбільш водоемними є такі галузі: хімічна і нафтохімічна – 42,1 %, харчова – 18 %, машинобудівна – 13,7 %, енергетична – 12,2 %, нафтовидобувна – 8 %, м'ясомолочна – 4,8 % [38].

Одним із найбільших джерел забруднення водних об'єктів є скидання стічних вод промислових підприємств. Через те, що в залежності від специфіки підприємства склад забруднюючих речовин різниться, також відрізняється стан та якість очисних систем, державна політика в даній галузі охорони природи стає більш жорсткою. Скидання промислових стічних вод може бути обмежено або заборонено у межах міста.

Для того, щоб зменшити вплив людини на водне середовище, необхідно розробляти нові, більш дружні для природи, технології очищення стічних вод та їх повторного використання [19].

Урбанізація також негативно впливає і на атмосферу. Основними джерелами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря є технологічні процеси таких галузей промисловості: теплоенергетичної, видобувної, будівельної, хімічної і нафтохімічної, чорної і кольорової металургії, машинобудування, транспорту. Саме тому для мешканців міст з розвиненою промисловістю звичним є атмосферне явище як смог. Смог виникає у випадку збігу певних метеорологічних факторів і значного забруднення повітря [38].

Для зменшення негативного впливу людини на атмосферу, необхідно впроваджувати у процес виробництва технології процесів з мінімальними викидами забруднюючих речовин, постійно дбати про технічний стан очисного обладнання та очисних споруд, на етапі розроблення проектів передбачити можливі екологічні ризики та уникати їх у подальшій роботі [17]. Також потрібно звертати увагу на вибір місця для будівництва промислового об'єкта, щоб він був розташований на безпечній відстані від житлових забудов.

Також багато шкоди навколишньому середовищу завдають пересувні джерела забруднення повітря [29]. Тому під час будівництва доріг та магістралей треба враховувати цю проблему.

Ще однією екологічною проблемою є утворення твердих побутових відходів [49]. Особливо ця проблема є актуальною для України, адже не так багато заводів з переробки сміття працюють у нас. Більшість твердих побутових відходів здійснюється без поділу їх на окремі компоненти.

Варто зазначити, що в місті Глухів у 2019 році місцевим активістом, науковим співробітником Національного заповідника «Глухів», Олександром Мірошниченком було започатковано ініціативу щодо роздільного збирання сміття. Спочатку осередком для збору побутових відходів (картону, скла, пластика) була місцева пам'ятка архітектури, Поштово-телеграфна контора. Саме на ремонт цієї будівлі спочатку і збирали гроші, здаючи на переробку відсортоване сміття. У 2020 році об'єми сміття, яке місцеві мешканці приносили на переробку, зросли, волонтери вже не встигали його відсортувати. Тоді Олександрові запропонували відкрити логістичну компанію, яка розмістить спеціальні сміттєві контейнери по всьому місту, і буде забирати з них сміття. З того часу в місті з'явилося багато таких контейнерів, усе більше мешканців сортують сміття [4, 5].

Інтенсифікація сільського господарства не вважалася серйозним фактором забруднення навколишнього середовища до половини ХХ століття. А вже у другій половині ХХ століття стала одним із головних чинників забруднення, наряду з промисловістю і транспортом. Адже застосування великої кількості

хімічних засобів для захисту сільськогосподарських рослин, добрив та пестицидів стало причиною погіршення властивостей ґрунтів. Усі ці речовини накопичуються в ґрунті, після чого багато з них змиваються з полів і забруднюють підземні джерела, впливають на мікрофлору ґрунту. Ті речовини, які не вимиваються з ґрунту, накопичуються в ньому та затримують іншу шкідливі елементи [25].

Забруднення ґрунту негативно впливає не лише на його врожайність, а і на місцеву фауну. Також спостерігається шкідливий вплив на людину: зниження імунітету, алергічні реакції, ураження внутрішніх органів та нервової і серцево-судинної системи [9].

Отже, вплив промисловості, транспорту, сільського господарства дуже серйозний. Негативні наслідки цього впливу дуже значимі для біосфери, атмосфери, гідросфери та літосфери. Людство шукає шляхи для вирішення цієї проблеми. Але в навколишньому середовищі уже накопичено велику кількість шкідливих речовин, тому ще буде тривалий час відчутним.

1.3. Сучасні підходи щодо формування екологічних компетентностей у процесі підготовки здобувачів освіти різних рівнів

Актуальність екологізації сучасної освіти важко переоцінити. З кожним роком людство все більше впливає на світ, який його оточує. Зростають масштаби будівництва, переробки, виробництва, що здебільшого негативно впливає на екологічну ситуацію [7]. Тому завданням кожного педагога, зокрема викладача гуманітарних дисциплін, є привернення уваги здобувачів освіти до проблеми забруднення навколишнього середовища. Адже катастрофічне забруднення повітря, води, ґрунту має негативний вплив і на здоров'я людей [1]. Потрібно розвивати екологічну свідомість молоді, виховувати відчуття відповідальності перед майбутніми поколіннями за збереження нашої планети.

У сучасному світі все більше відомих людей звертають увагу на екологічну ситуацію, все більше корисної інформації з'являється у вільному доступі, все

частіше під час проектування забудови, створення певних продуктів, речей звертається увага на питання захисту навколишнього середовища [2].

Під час занять із гуманітарних дисциплін викладач не лише орієнтує на вивчення програмового матеріалу, а й апелює до емоцій студентів, допомагає поглянути на своє життя через призму чужого досвіду [13]. Саме тому необхідно використовувати потенціал дисципліни максимально, підбирати вправи та завдання так, щоб здобувачам освіти було з ними працювати і цікаво, і корисно. Апелювати до їх життєвого досвіду, допомагати в реалізації молодих людей як самостійних членів суспільства, здатних критично мислити та реагувати на виклики сьогодення. Саме тому формуванню екологічної культури приділяється велика увага.

Звичайно, у освітній програмі профільної середньої освіти та освітньо-професійних програмах передбачено окремі предмети та дисципліни екологічного спрямування [32, 27, 28]. Але і викладачі інших дисциплін мають можливість сприяти розвитку екологічної компетентності.

Важливими у системі екопедагогіки є ненав'язлива пропаганда та виховання екологічної культури [40]. Звертати увагу на питання екології варто лише в тих випадках, коли це максимально доцільно і не заважає опрацюванню програмового матеріалу.

Необхідно використовувати актуальну інформацію, посилатися на авторитетні джерела, наводити зрозумілі студентам приклади. Залежно від дисципліни, теми заняття, питанню охорони довкілля може бути присвячено значну частину навчального часу (розбір правил на прикладі текстів екологічного спрямування, обговорення проблем художнього твору), якщо це доцільно і органічно поєднується з основною метою. А може взагалі це питання не обговорюватися, якщо навчальний матеріал дуже насичений і потрібно звернути увагу на нього.

Цікавою формою співпраці є проведення «зелених» занять, тобто занять на природі (Додаток Б) [3]. Такі заняття потрібно планувати завчасно, відповідно до програми з дисципліни, передбачати форми роботи, для яких не потрібно багато

працювати в зошиті. Основними видами співпраці у такому випадку будуть усне спілкування (розповідь викладача з елементами бесіди, фронтальне опитування, вікторина, проблемні запитання тощо), робота з гаджетами (технологія BYOD, використання спільних дошок, інтерактивних робочих аркушів тощо), робота в групах, основою якої є обговорення та обмін думками [51].

Дуже цікавим для здобувачів освіти є спілкування з екоактивістами, волонтерами та іншими людьми, для яких збереження природи і прагнення до зменшення шкідливого антропогенного впливу є невід'ємною частиною життя.

Під час роботи необхідно дотримуватися основних принципів екологічного виховання: принцип загальності (охоплення всіх студентів з урахуванням індивідуальних особливостей), принцип комплексності (комплексний вплив з урахуванням науково обґрунтованих методичних вимог), принцип безперервності (екологічне виховання повинно бути не фрагментарним, а постійним і систематичним) [24].

Пропозиції щодо екологізації викладання предмета «Зарубіжна література» та дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» було розглянуто та обговорено на засіданні циклової комісії гуманітарних дисциплін (Додаток В). Цикловою комісією було ухвалено надання пропозиції робочій групі з оновлення ОПП для подальшого розгляду і обговорення.

Отже, основними напрямки екологізації освіти є пропагування охорони навколишнього середовища і мінімізації шкідливого впливу людської діяльності на навколишнє середовище. За допомогою вдало підібраних матеріалів відбувається процес екологічного виховання здобувачів освіти: відповідальності за свої дії, прагнення зберегти нашу планету максимально сприятливою для життя майбутніх поколінь, зберегти біорізноманіття нашого краю.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Об'єкт і предмет досліджень

Об'єкт дослідження – екологічні компетентності здобувачів освіти як результат застосування міждисциплінарних підходів при критичному осмисленні екологічних проблем

Предмет дослідження – способи та методи формування екологічної компетентності здобувачів освіти ОПП «Фаховий молодший бакалавр» під час викладання зарубіжної літератури та української мови за професійним спрямуванням на прикладі ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ»

Об'єкт та предмет досліджень представленої кваліфікаційної роботи обрано відповідно до ОПП «Екологія» та включають реалізацію наступних загальних та фахових компетентностей: К07 – здатність мотивувати людей та рухатись до спільної мети; К10 – здатність застосовувати міждисциплінарні підходи при критичному осмисленні екологічних проблем; К13 – здатність доводити знання та власні висновки до фахівців та нефахівців, а також реалізують програмні результати навчання: ПР08 – уміти доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, власні обґрунтування і висновки до фахівців і широкого загалу; ПР17 – критично осмислювати теорії, принципи, методи і поняття з різних предметних галузей для вирішення практичних задач і проблем екології.

2.2. Умови проведення досліджень

Дослідження проводились протягом I-III семестрів 2023-2024 та 2024-2025 навчальних років на базі ВСП «Глухівського агротехнічного фахового коледжу Сумського національного аграрного університету».

ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ» – заклад освіти, який було створено в 1899 році з ініціативи таємного радника Н.А. Терещенка. Етапи історичного розвитку: ремісниче училище імені Н.А. Терещенка (1899-1919); професійно-технічна школа (1919-1929 рр.); технікум механізації сільського господарства (1929-1961 рр.); технікум механізації та електрифікації сільського господарства (1961-1966 рр.); технікум гідромеліорації та електрифікації сільського господарства (1966-1968 рр.); технікум гідромеліорації та електрифікації сільського господарства ім. С.А. Ковпака (1968-1991 рр.); політехнікум ім. С.А. Ковпака (1991-1994 рр.); Глухівський агротехнічний коледж ім. С.А. Ковпака (1994-2003 рр.); Глухівський коледж Сумського НАУ (2003-2011 рр.); Глухівський коледж ім. С.А. Ковпака Сумського НАУ (2011-2012 рр.); Глухівський агротехнічний інститут імені С.А. Ковпака Сумського НАУ (2012-2021); ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ – із квітня 2021 р.

Форма власності даного закладу – державна. Заклад освіти знаходиться у місті Глухів Шосткинського району Сумської області.

У коледжі здійснюється підготовка бакалаврів із спеціальностей: 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», 192 «Будівництво та цивільна інженерія», 208 «Агроінженерія»; фахових молодших бакалаврів із спеціальностей: 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», 073 «Менеджмент», 123 «Комп'ютерна інженерія», 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», 192 «Будівництво та цивільна інженерія», 201 «Агрономія», 208 «Агроінженерія»; фахівців із спеціальностей професійної (професійно-технічної) освіти: 7233 «Слюсар з ремонту с/г машин та

устаткування», 7212 «Електрозварник ручного зварювання», 7122 «Муляр», 8331 «Тракторист-машиніст сільськогосподарського (лісогосподарського) виробництва», 8322 «Водій автотранспортних засобів», 7241 «Електромонтер з ремонту та обладнання електроустаткування»; за рівнем профільної середньої освіти на основі базової середньої освіти.

Кількість здобувачів освіти денної та заочної форми – 1525.

Навчально-матеріальна база займає загальну площу 26131,7 м², у т.ч. навчальна площа діючих споруд становить 12897,3 м².

На території коледжу знаходяться два навчальні корпуси, у яких створено більше 60 навчальних кабінетів і лабораторій, а також розташовані: громадський корпус з бібліотекою, актовою залою на 360 місць та спортивною залою; стрілецький закритий 50-метровий тир, їдальня на 300 місць, котельня. У коледжі працюють 8 комп'ютерних та 10 мультимедійних лабораторій.

Коледж має розвинену соціальну інфраструктуру, до якої входять: 3 гуртожитки, їдальня, кафе «SMILE», буфет.

У коледжі створено 2 захисні споруди на 330 місць та 4 найпростіші укриття на 702 місця. Загальна місткість становить 1032 місця.

Також у коледжі функціонує лабораторія рослинництва. У користуванні коледжу знаходиться 318,6 га орної землі.

Для забезпечення роботи лабораторії використовується колісна техніка та комбайни, зокрема: МТЗ-82, МТЗ-80, ЮМЗ-6КЛ, Nev Holland T6050, ЮМЗ-6КЛ, Єнисей 1200, Нива СК-5М 1 та ін. Також у коледжі є автопарк.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. Методи збору первинної інформації

Під час роботи над теоретичною частиною даного дослідження було використано такі методи: аналіз і синтез, системний підхід, метод порівняння.

Метод аналізу полягає у огляді навчальних програм та силабусів, виділенні компетентностей, які формують екологічну свідомість здобувачів освіти. Синтез – опрацювання інформації про екологічну освіту як цілісну багаторівневу систему. Системний підхід – розгляд освітнього процесу як системи формування цілісної, різносторонньо розвиненої особистості.

У ході дослідження та оформлення результатів у практичній частині було використано наступні методи: усне опитування, письмове опитування, аналіз даних, узагальнення.

Метод усного опитування полягає в обговоренні питань збереження екології під час занять у ході вивчення програмових творів чи роботи з тематичними текстами, визначення точки зору здобувачів освіти щодо опису проблем екології, охорони навколишнього середовища у художніх текстах. Письмове опитування – це письмове висловлення думок та поглядів студентів на екологічну ситуацію, пропозицій щодо її покращення. Аналіз даних – обробка результатів опитувань з метою їх подальшого узагальнення та формування пропозицій щодо екологізації освіти. Узагальнення – формування переліку пропозицій щодо внесення змін до робочої навчальної програми та силабусів з дисциплін з метою їх екологізації.

3.2. Методи формування та оцінювання екологічної компетентності у здобувачів освіти

Методи розвитку екологічної компетентності у здобувачів освіти – це здебільшого ті методи, які викладач використовує під час заняття. Під час вибору методів і форм роботи на занятті викладач враховує їх доцільність та результативність, вікові особливості здобувачів освіти.

Для роботи зі студентами, які вивчають зарубіжну літературу, більш правильним є підбір або розробка інтерактивних вправ, візуалізація навчального матеріалу, складання опорних схем або таблиць. Під час опитувань, моніторингових анкетувань багато позитивних відгуків студентів було залишено про *інтерактивні тести* на платформах «На Урок»¹ та «Всеосвіта»², тести, створені за допомогою Google Форм. Звичайно, викладачеві потрібно розробити такий тест, що займе немало часу. Але цей тест можна буде використати ще багато разів, за необхідності – внести правки і доопрацювати його. Інтерактивні тести зазвичай використовуються з метою перевірки рівня засвоєних знань (за біографією письменника, на знання тексту художнього твору та ін.).

Дуже часто цікавою для здобувачів освіти є *робота з презентацією*. Це і створення презентацій студентами, і обговорення презентації викладача. Головне – робота над створенням повинна бути цікавою для виконавців. Тому створення презентацій студентами на повинно бути обов'язковим завданням, лише індивідуальним.

Результативною формою роботи, за допомогою якої можна оцінити рівень сформованості екологічного світогляду, є ведення *діалогу* під час занять, тим паче, з мови та літератури. Обговорення будь-якого проблемного питання підштовхує до роздумів з даної теми, підбору аргументів та прикладів для переконання співрозмовника.

1 – Бібліотека тестів на платформі «На Урок» URL: <https://naurok.ua/student/tests>

2 – Бібліотека тестів на платформі «Всеосвіта» URL: <https://vseosvita.ua/test>

Для викладача важливим є зорієнтувати діалог (диспут, дискусію) у правильне русло. Щоб спілкування було результативним, а не перемістилося в площину взаємодорікань і переходу на особистості.

Різні види діалогу повинні використовуватись з певною метою, орієнтацією на особливості навчальної групи. Адже обговорення однієї і тієї ж теми, навіть у паралельних групах одного курсу, може мати різні результати.

Досить цікавою для студентів, особливо старших курсів, є **підготовка виступу** з певної теми. Головне у роботі викладача – правильно підібрати тему (щоб була актуальна і цікава для студентів, мотивувала їх до пошуку цікавої та нової інформації). Було неодноразово перевірено на практиці ефективність такого методу. Відслідковується розвиток важливих для студента навиків, а саме: пошукова та дослідницька діяльність, виступ перед аудиторією, підбір та формулювання аргументів і прикладів з екологічної тематики.

Дуже близькою до підготовки виступу є **підготовка доповіді**. Є відмінності на підготовчому етапі, але суть даних форм дуже схожа – підібрати цікаву інформацію і представити її до уваги аудиторії.

Необхідним і корисним для здобувачів освіти є вміння складати **опорні схеми і таблиці** з певної теми. Адже виділення найбільш важливої і необхідної інформації, вміння проілюструвати зв'язки між складовими частинами схеми – прояв більш високих рівнів розумової діяльності, вміння систематизувати і класифікувати необхідний матеріал.

Перераховані форми і методи роботи є універсальними, але позитивно зарекомендували себе у ході роботи з розвитку екологічної компетентності у здобувачів освіти під час виконання досліджень для написання кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 4

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ СТУДЕНТІВ ОПС «ФАХОВИЙ МОЛОДШИЙ БАКАЛАВР»

4.1. Необхідність формування екологічної свідомості у здобувачів ОПС «Фаховий молодший бакалавр»

Формування екологічної свідомості (екологічне виховання або формування екологічної компетентності) дуже важливе у процесі підготовки здобувачів освітньо-професійного ступеня «Фаховий молодший бакалавр». Екологічне виховання – це постійний і безперервний процес, тому завданням викладачів є підбір навчальних матеріалів, оптимальних і відповідних віку та індивідуальним особливостям студентів [18].

Починаючи з ХХ століття, все частіше постає проблема збереження оточуючого середовища. Технічний прогрес, урбанізація, збільшення різного роду виробництв здебільшого негативно впливають на екологію. Це, у свою чергу, негативно впливає на здоров'я людини [23].

Особливо актуальним екологічне виховання є для студентів технічних спеціальностей, оскільки вони в недалекому майбутньому будуть будувати нові будівлі, прокладати дороги, забезпечувати людство електроенергією, будувати машини та обслуговувати їх, виконувати ряд інших робіт, необхідних для сучасного суспільства. Лише у тому випадку, коли молоді фахівці будуть мислити з огляду на збереження екології, можна буде убезпечити людство від екологічних криз та катастроф.

Для формування екологічного мислення дуже важливим є вплив суспільства. У тому випадку, коли більшість оточуючих людей дбає про охорону природи, молодь сприймає це як норму і продовжує традицію збереження

навколишнього середовища, попередження небезпечних для людини ситуацій [35].

4.2. Специфіка освітнього процесу студентів 1-4 курсів з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти ОПС «Фаховий молодший бакалавр»

Формою організації освітнього процесу в коледжі до лютого 2022 року була змішана (очно-дистанційна), зі значною перевагою очного навчання. Після початку повномасштабного вторгнення коледж працює за змішаною формою, але зі значною перевагою дистанційного навчання, оскільки знаходиться в 20-кілометровій зоні до кордону з російською федерацією.

Дистанційне спілкування значно утруднює співпрацю зі здобувачами освіти. Тому педагогічним працівникам потрібно знаходити найбільш оптимальні і дієві форми й методи роботи зі студентами.

Але загальні принципи роботи залишаються незмінні. Під час навчальних занять зі студентами, які вступили на основі базової середньої освіти, потрібно більше уваги приділяти адаптаційному періоду. Також враховувати, що не можна переобтяжувати їх великими за обсягом конспектами. Варто більше часу приділяти візуалізації навчального матеріалу, обговоренню думок студентів, розвиткові їх лідерських якостей. Оскільки вони змінили один колектив, учнівський, на інший, студентський, отримали можливість проявити себе, продемонструвати якості, які з певних причин не проявляли в школі [6].

Тому вивчення предмета «Зарубіжна література» повинно базуватися на візуалізаціях, використанні відеоматеріалів, виконанні інтерактивних вправ і тому подібних завдань.

Дисципліну «Українська мова за професійним спрямуванням» студенти вивчають або на III курсі (студенти, які вступили на базі базової середньої освіти), або на I/II курсі (студенти, які вступили на базі повної загальної середньої освіти або освітньо-кваліфікаційного рівня «Кваліфікований

робітників») [27, 28]. Студенти цієї вікової групи більш самостійні, продуктивно працюють з опорними і логічними схемами, наводять приклади з діяльності, пов'язаної з їх майбутньою професією (після здобуття професійної (професійно-технічної) освіти, проходження практик тощо).

Таким чином, робота зі студентами кожної вікової групи має певні особливості, але цікава по-своєму. Потрібно враховувати вікові і психологічні, інші індивідуальні особливості здобувачів освіти. Але в основі цієї роботи завжди повинен бути власний приклад, демонстрація своїх слів на практиці, дотримання своїх принципів. У такому випадку студенти будуть максимально відкриті для розвитку нових компетентностей, у тому числі і екологічної [6].

4.3. Розвиток екологічної компетентності на заняттях із зарубіжної літератури

Предмет «Зарубіжна література» вивчається на I курсі у межах освітньої програми профільної середньої освіти. Зазначену програму розроблено відповідно до Типової освітньої програми профільної середньої освіти закладів освіти, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти, затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України від 01.06.2018 №570 [32]. На вивчення курсу зарубіжної літератури відведено 84 години [13].

Метою вивчення предмета є формування громадянина України, патріота своєї держави з планетарним мисленням; розвиток у процесі читацької діяльності ключових і предметних компетентностей студентів, здатних обрати для задоволення своїх інтелектуальних, духовних, естетичних та соціальних потреб якісний літературний твір, дати йому адекватну оцінку, виявити власну читацьку рефлексію; заохочення студентів до розширення кола читання, досягнення духовної та естетичної цінності літературних творів різних епох і країн, поглиблення культурно-пізнавальних інтересів студентів, усвідомлення ними ключової ролі художньої літератури в сучасному світі, націєтворчої функції

художнього перекладу, ролі вітчизняних майстрів перекладу в духовному поступі України; виховання в студентів поваги до культурних надбань українського та інших народів, формування творчої особистості громадянина України з високим рівнем загальної культури, гуманістичним світоглядом, активною життєвою позицією, національною свідомістю [13].

Компетентнісний підхід вивчення предмета базується на розвитку у здобувачів освіти таких ключових компетентностей: 1) спілкування державною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математична компетентність; 4) компетентності у природничих науках і технологіях; 5) інформаційно-цифрова компетентність; 6) уміння вчитися; 7) ініціативність і підприємливість; 8) соціальна та громадянська компетентності; 9) обізнаність та самовираження у сфері культури; 10) екологічна грамотність і здорове життя [13].

Формування екологічної свідомості здобувачів освіти здійснюється у рамках ключових компетентностей № 4 та №10.

Відповідно до навчальної програми [12], роль зарубіжної літератури у формуванні зазначених двох ключових компетентностей полягає у компонентах, наведених у таблиці 1.1.

Таблиця 4.1

Роль зарубіжної літератури у формуванні ключових компетентностей

Ключові компетентності	Компоненти
1	2
Компетентності у природничих науках і технологіях	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оперативне реагування на технологічні зміни; - захист природного середовища.

Продовження таблиці 4.1

1	2
Екологічна грамотність і здорове життя	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - не шкодити своєю діяльністю довкіллю; - сприймати довкілля як життєдайне середовище; <p>дбайливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості.</p>
	<p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього; - набуття знань (за допомогою художньої літератури) про цілісну картину світу та місце людини в ній; - опанування традицій різних народів, позитивного досвіду збереження навколишнього середовища. <p>Навчальні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> - аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування.

Розглянемо більш детально наведені у навчальній програмі [12] відповідність очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти змісту навчального матеріалу.

Таблиця 4.2

Відповідність очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти змісту навчального матеріалу

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти (за розділами)	Змісту навчального матеріалу
1	2
<i>Компетентності в природничих науках і технологіях:</i>	Моріс Метерлінк. «Синій птах».

Продовження таблиці 4.2

1	2
знаходить у творі образи та символи, пов'язані зі світом природи та людської діяльності, розкриває їхній зміст і роль у тексті.	
<p><i>Компетентності в природничих науках і технологіях:</i></p> <p>критично оцінює результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури.</p> <p><i>Екологічна грамотність і здорове життя:</i></p> <p>осмислює цінність життя.</p>	Йоанна Ягелло. «Кава з кардамоном».
<p><i>Компетентності в природничих науках і технологіях:</i></p> <p>критично оцінює застарілі способи пізнання природи й людини, про які йдеться у творі (визнання магії «наукою», возведення в абсолют відірваних від життя уявлень, догм тощо);</p> <p>усвідомлює прогресивність поглядів Фауста на природу.</p> <p><i>Екологічна грамотність і здорове життя:</i></p> <p>усвідомлює цінність єдності людини з природою, гармонії зі світом.</p>	Йоганн Вольфганг Гете. «Фауст».
<p><i>Екологічна грамотність і здорове життя:</i></p> <p>усвідомлює особисту відповідальність за збереження миру, природи, демократичних засад, життя на планеті Земля.</p>	Джордж Оруелл. «Скотоферма» або «1984».
<p><i>Екологічна грамотність і здорове життя:</i></p> <p>усвідомлює єдність людини з природою як необхідну умову її здорового життя.</p>	Ернест Міллер Гемінгвей. «Старий і море».
<p><i>Екологічна грамотність і здорове життя:</i></p> <p>коментує результати людської діяльності в природному та суспільному середовищі, відображені у творах літератури.</p>	Джон Майкл Грін. «Провина зірок». Маркус Френк Зузак. «Крадійка книжок».

Відповідно до наведених ключових компетентностей та очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти кожен викладач розробляє або підбирає навчальні матеріали, формулює проблемні запитання.

Робота над змістом твору Моріса Метерлінка «Синій птах» може включати такі види робіт:

1) заповнення опорної схеми «Нова драма», де однією з рис «нової драми» є посилення уваги до звичаїв і традицій свого народу, зв'язку людини з природою, життя людини за законами природи;

2) наведення в якості прикладу та посилення культурних зв'язків між зарубіжною та українською літературами тизера або мультиплікаційного фільму «Мавка» (рис. 4.1) [45]; обговорення впливу зображеної природи на сприйняття творів:

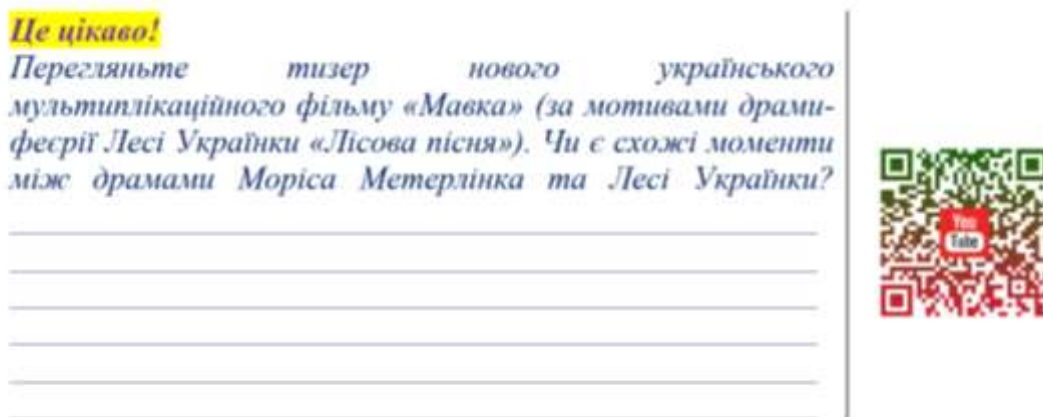

Рис. 4.1. Додаткове завдання з QR-кодом [45]

3) обговорення композиції драми-феєрії, звернення уваги на події в чарівному лісі, реакцію дерев на дітей лісоруба (рис. 4.2) [45]:

4) на етапі закріплення знань формулювання проблемних питань, наприклад:

- Чи можна стверджувати, що людська діяльність і природа пов'язані, впливають одна на одну?

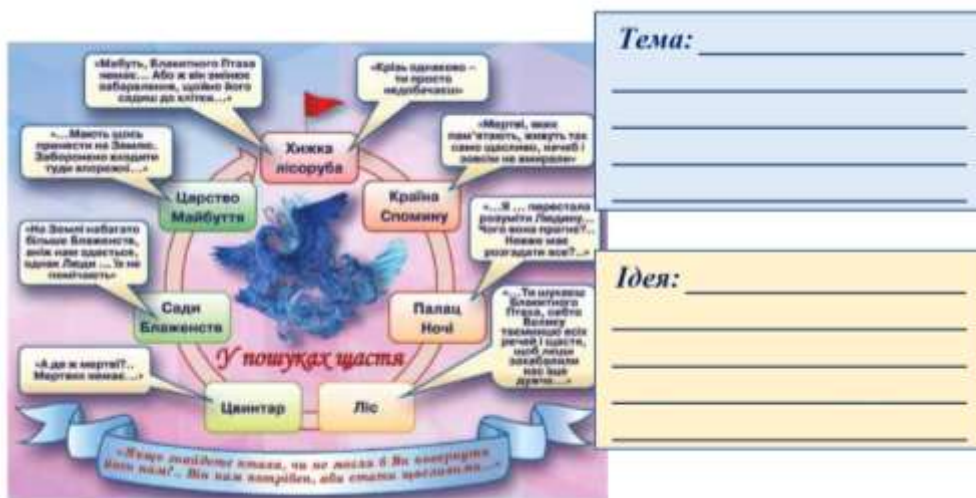

Рис. 4.2. Опорна схема для обговорення композиції драми-феєрії [45]

- Як ви вважаєте, чи можна стверджувати, що вплив людини на природу виключно позитивний/негативний?

- Що потрібно зробити людині, щоб жити в гармонії з навколишнім світом природи?

Під час вивчення твору Йоанни Ягелло «Кава з кардамоном» варто звернути увагу на цінність людського життя загалом, вплив природи на настрій персонажів, їх вчинки. Оскільки твір об'ємний і на розбір лінії взаємовідносин людини і природи можна виділити не так багато часу, варто візуалізувати деякі питання (рис. 4.3):

 Упишіть у текстові кульки коміксу слова, які б якнайкраще проілюстрували історію Лінки.

Рис. 4.3. Візуалізація впливу природи на стан людини за допомогою коміксу [45]

Головна героїня твору Лінка захоплювалася фотографуванням. Тому одним із видів творчої роботи можна обрати метод «Вільне письмо» – описати, що бачить Лінка через об'єктив свого фотоапарату.

Одним із варіантів творчого домашнього завдання може бути конкурс фотографій, зроблених студентами. На фото потрібно відобразити зв'язок людини і природи, результати людської діяльності в природному середовищі.

Під час вивчення філософської трагедії Йоганна Вольфганга Гете «Фауст» обов'язково потрібно звернути увагу на прагнення доктора Фауста пізнати світ, істину буття, дізнатися про всі таємниці природи. Учений-алхімік розуміє, наскільки людині потрібно жити у єдності і гармонії з природою, саме тому готовий пожертвувати всім задля знання. Але сучасного читача вражають уявлення середньовічних людей про навколишній світ, методи дослідження природи і людини. Викликають подив і способи та засоби для лікування різних хвороб: від замовлянь і народної медицини до введення в організм людини дорогоцінних металів.

Важливим акцентом під час вивчення даної теми є біографія самого Й. В. Гете, який був різносторонньо розвиненою особистістю, зміг реалізувати себе у різних сферах людського життя, у тому числі – дослідженні навколишньої природи. Для візуалізації кола інтересів автора варто запропонувати роботу з узагальнюючою опорною асоціативною схемою (рис. 4.4):

Прагнення автора відображено в образі головного персонажа, чорнокнижника і алхіміка, доктора Фауста. Під час характеристики образу головного героя обов'язково потрібно наголосити на цьому прагненні Фауста жити в гармонії зі світом, зрозуміти істину людського буття.

Орієнтовні питання для фронтальної бесіди зі студентами:

- Як ви ставитеся до методів лікування людей, якими послуговувалися середньовічні лікарі?

- Чи таким чином сьогодні лікують людей? Чому ці методи змінилися?

- Як ви вважаєте, чому Фауст прагнув пізнати всі таємниці людського існування?

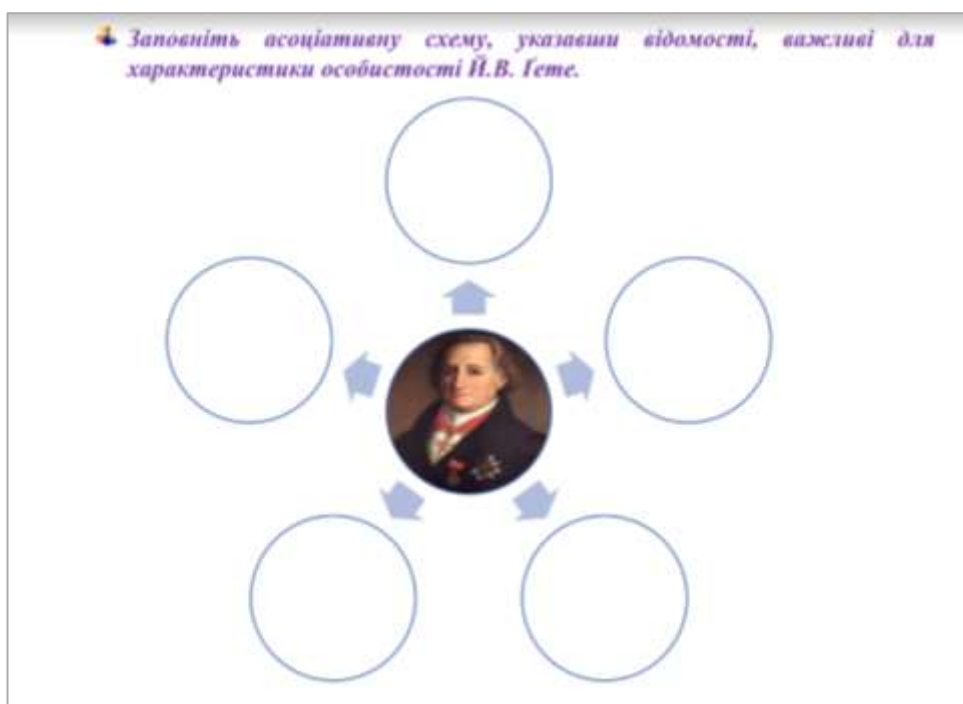

Рис. 4.4. Опорна асоціативна схема (за біографією Й. В. Гете) [45]

Під час такого аналізу студенти зможуть порівняти уявлення людей сучасних та періоду середньовіччя, зробити висновки про необхідність гармонійного співіснування людини з природою.

Для ознайомлення з творчістю Джорджа Оруелла у програму включено сатиричну алегоричну новелу «Скотоферма» та роман-антиутопію «1984», для опрацювання зі студентами викладач обирає один із запропонованих.

Цікавою для опрацювання є новела «Скотоферма», у якій описано повстання тварин та їх спроба жити і вести господарство без людей. Основний акцент твору – це образи-символи, які асоціюються з тоталітарною владою та її знуцанням над народом. Але автор ненав'язливо передає уявлення про прогресивний світ і правильне ведення господарства, обробітку землі, будівництва. На питання гармонії людини і природи неодноразово було звернено увагу читача. Після того, як тварини вигнали людей з ферми, було обумовлено основні засади життя тварин: жити в мирі, правильно обробляти землю і отримувати хороші врожаї, а для тварин, які через свій поважний вік не могли

працювати, було передбачено виділення їжі та спокійне життя в садку, у тіні дерев.

Для обговорення особливостей життя на фермі можна використати 3D-модель (рис. 4.5) [48], звернути увагу на ставлення тварин до природи.

Рис. 4.5. 3D-модель ферми [48]

Для роботи над творчим завданням можна використати «хмару слів», основний акцент якої – тварина, яка є одним із символів прагнення та особистого внеску до спільної справи – побудови ідеального суспільства, де всі мають рівні права і ніхто не пригнічує тварин (рис. 4.6). Для створення «хмар слів» можна використовувати сервіс Word Art³.

Завдяки роботі над зазначеним твором, студент усвідомлює особисту відповідальність кожного члена суспільства за збереження найбільш цінного: миру, природи, демократичних засад, життя на планеті Земля.

Роман-притча Ернеста Міллера Гемінгвея «Старий і море» – це розповідь про життя кубинських рибалок, яке нерозривно пов'язане з морем. Багато їх уявлень про світ, забобонів стосуються природи, яка їх оточує.

3 – Онлайн-сервіс Word Art URL: <https://wordart.com/>

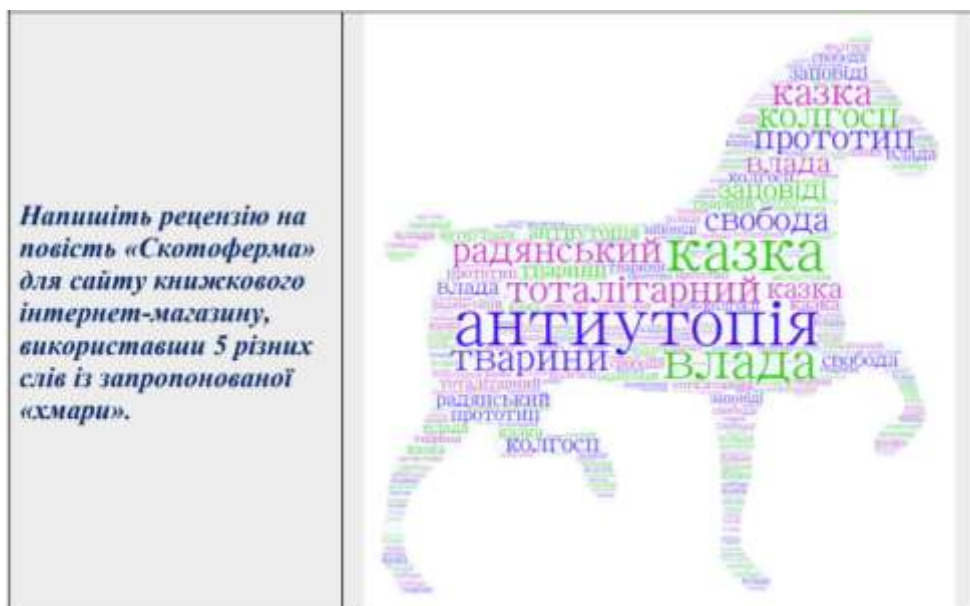

Рис. 4.6 Творче завдання з «хмарою слів» [45]

Сам Гемінгвей дуже любив і поважав природу, ознайомлювався з віруваннями народів, гостем яких був. Саме з обговорення біографії автора варто розпочати роботу над вивченням теми. Перелік питань для обговорення фотографій та двовзора (рис. 4.7):

- Як ви вважаєте, як ставився до природи Е. М. Гемінгвей?
- Чому у творах Е. М. Гемінгвея таку велику роль відведено саме зображенню взаємовідносин людини і природи?
- Як ви вважаєте, чому Олег Шупляк зобразив портрет Е. М. Гемінгвея у двовзорі саме з постатей риби і рибалки?

Рис. 4.7. Ілюстративні зображення для обговорення біографії Е. М. Гемінгвея [45]

Ще одним важливим елементом розвитку екологічної компетентності здобувачів освіти є робота над визначенням образів-символів роману. В основі більшості таких образів та їх взаємозв'язків є саме співіснування людини і природи. Автор неодноразово наголошує на повазі людей, їх шанобливого ставлення до моря, де вони рибалять, до риби, яка є їх основним заробітком, до інших тварин та птахів, яких вони вважають такими ж рівноправними мешканцями цієї землі.

Робота з опорною схемою (рис. 4.8) допомагає узагальнити і унаочнити знання, зобразити і прописати взаємовідносини між основними образами-символами.

Рис. 4.8. Опорна схема «Образи-символи»

Результатом роботи над текстом твору є усвідомлення студентами необхідної умови нормального життя людей – мирне співіснування з природою, повага до всього, що їх оточує.

Із творчості сучасних авторів до робочої програми було обрано і включено твір Джона Майкла Гріна «Провина зірок».

Під час обговорення теми необхідно наголосити на світогляді самого Джона Гріна. Він відомий письменник, критик, блогер, разом зі своїм братом

ведуть кілька освітницьких проєктів, у тому числі і природничо-математичного спрямування. Переймається долею онкохворих людей, зокрема дітей і підлітків. Саме з метою ознайомлення та інформування людей з питання спілкування з невиліковно хворими, він написав роман «Провина зірок», який було також екранізовано. Для обговорення біографії та запису основної інформації про автора можна використати опорну таблицю (рис. 4.9).

	<i>Джон Майкл Грін</i>
	<i>(нар. 24 серпня 1977 року) – американський письменник, критик, відеоблогер</i>
	✓ _____
	✓ _____
	✓ _____
	✓ _____

Рис. 4.9. Опорна таблиця для запису інформації про Джона Гріна [45]

Тому додатковим творчим завданням для студентів може бути ознайомлення з контентом [15], який публікують Джон Грін з братом, підготовка невеликого відгука про екологічні проблеми, які автори обговорюють.

Також необхідно звернути увагу студентів на вплив людей на природне середовище, його результат для суспільства загалом. Адже дуже багато невиліковних хвороб з'являються саме через негативний вплив людини на оточуюче середовище.

Отже, людина не може жити відокремлено від природи. У Навчальній програмі зі зарубіжної літератури передбачено це, виокремлено наскрізні лінії, які розвивають екологічну компетентність читачів, а саме: компетентності в природничих науках і технологіях, екологічна грамотність і здорове життя. Від викладача зарубіжної літератури залежить вибір деяких художніх творів, підбір завдань, методів та форм роботи. Головне – засобами художнього твору пробудити або підсилити наявний інтерес до зазначеного питання, допомогти студентам жити в гармонії з оточуючим середовищем, природою і суспільством.

4.4. Розвиток екологічної компетентності на заняттях із української мови за професійним спрямуванням

Дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» вивчається на III курсі у межах освітньо-професійних програм «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» та «Будівництво та цивільна інженерія» спеціальності 192 «Будівництво та цивільна інженерія». Зазначені освітньо-професійні програми розроблено відповідно до стандартів фахової передвищої освіти з відповідних спеціальностей [30, 31]. На вивчення курсу української мови за професійним спрямуванням відведено 45 та 60 годин відповідно.

Метою вивчення курсу є формування національнозорієнтованої мовної особистості фахового молодшого бакалавра; поглиблення мовних знань і мовленнєвих умінь; удосконалення навичок, що є необхідними в майбутній фаховій діяльності; ознайомлення здобувачів освіти з нормами сучасної української мови в професійному спілкуванні, з основними вимогами до складання та оформлення професійних документів, вимогами до професійного мовлення; збагачення слововжитку термінологічною, фаховою лексикою; підвищення загальномовного рівня майбутніх фахівців; розвиток комунікативних здібностей у цілому, практичних навичок ділового усного і писемного спілкування зокрема; удосконалення вмінь самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні, навичок оптимальної мовної поведінки в професійній сфері, оперування фаховою термінологією, редагування, корегування та перекладу професійних текстів [41].

Загальні компетентності, які розвиваються у здобувачів освіти у результаті успішного вивчення курсу:

- відповідно до типової програми: готовність засобами мови успішно розв'язувати життєві проблеми; етика у спілкуванні; вживання найдоцільніших мовних засобів; оперативність застосування знань у конкретних професійних ситуаціях; збагачення словника, засвоєння мовленнєвих навичок та всіх видів

мовленнєвої діяльності; ціннісне ставлення до мови та уміння нею послуговуватись у професійній діяльності; здатність приймати обґрунтовані рішення [41];

- відповідно до ОПП «Будівництво та цивільна інженерія»: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність виявляти ініціативу та підприємливість [28].

- відповідно до ОПП «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка»: здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність працювати в команді; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології [27].

Спеціальні компетентності, які розвиваються у здобувачів освіти у результаті успішного вивчення курсу:

- відповідно до типової програми: розуміння ролі державної мови у професійній діяльності; знання та навички з різних аспектів професійної діяльності; усна та писемна комунікація державною мовою; уміння оперувати термінологією фаху; формування культури професійного мовлення; логіка та послідовність доведення власної думки під час професійної та соціально-побутової комунікації [41];

- відповідно до ОПП «Будівництво та цивільна інженерія»: здатність користуватися нормативною, технічною і довідковою літературою, дотримуватися вимог ДБН та ДСТУ під час проєктування, виконання робіт в галузі будівництва та цивільної інженерії [28];

- відповідно до ОПП «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка»: здатність використовувати практичні навички та методи фундаментальних наук в професійній діяльності [27].

Спеціальні компетентності та програмні результати навчання, які містять екологічну складову, зазначені в освітньо-професійних програмах:

ОПП «Будівництво та цивільна інженерія»:

СК 10. Розуміння технологічних процесів під час зведення, опорядження, експлуатації, ремонту і реконструкції об'єктів будівництва та інженерних мереж з дотриманням вимог охорони праці та охорони навколишнього середовища.

РН 7. Аналізувати можливі ризики, виявляти чинники впливу для запобігання нещасним випадкам та аваріям на об'єктах будівництва; володіти основними методами захисту навколишнього середовища від можливих наслідків виробничої діяльності;

РН 10. Здійснювати оптимальний підбір та ефективне використання сучасних будівельних матеріалів, виробів і конструкцій на підставі аналізу їх технічних характеристик і властивостей, а також урахування економічних, екологічних та етичних аспектів [28].

ОПП «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка»:

СК8. Здатність виконувати професійні обов'язки із дотриманням вимог правил охорони праці та безпеки життєдіяльності, електробезпеки, виробничої санітарії та охорони навколишнього середовища;

РН16 Використовувати спеціалізовані знання, уміння та навички для організації роботи відповідно до вимог електробезпеки, охорони праці та безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії, охорони довкілля для об'єктів електроенергетики, електротехніки та електромеханіки [27].

На наведені вище спеціальні компетентності та програмні результати з екологічною складовою можна орієнтуватися під час планування завдань чи видів робіт і на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Загалом питання збереження екології, охорони навколишнього середовища є актуальним для фахівців вище наведених спеціальностей, тому під час підготовки здобувачів освіти варто акцентувати увагу на зеленій енергетиці, підвищенні енергоефективності, захисту навколишнього середовища, мінімізації

шкідливого впливу людини на природу та інших важливих питаннях даного спрямування.

Нами було наведено особливості реалізації вище зазначеного питання на практиці у тезах доповіді «Виховання екологічної свідомості здобувачів освіти на заняттях із української мови за професійними спрямуванням» [44]. Під час вивчення тем програми «Культура мовлення під час дискусії», «Специфіка мовлення фахівця» розділу I «Культура фахового мовлення» варто підбирати теми для дискусії, пов'язані з екологічним, енергоефективним будівництвом. З даної тематики є велика кількість відео у вільному доступі мережі Інтернет, які можна продемонструвати як приклад правильного або неправильного ведення дискусії. У сучасних умовах, коли інфраструктура України є цілком для обстрілів та ударів, енергозбереження є дуже актуальним для всіх будівель: від житлових помешкань до об'єктів промисловості. Тому кожен студент може навести під час дискусії кілька аргументів і прикладів.

Одним із видів роботи, який мотивує студента до пошукової роботи, є підготовка до виступу. Одним із домашніх завдань для студентів було підготувати виступ на тему важливості екологічної свідомості. Під час практичного заняття здобувачі виступали перед аудиторією (своєю навчальною групою), за необхідності – готували ілюстративні матеріали. В умовах дистанційного навчання здати письмову роботу на перевірку можна в Google Класі⁴ (рис. 4.10), де організовано онлайн-співпрацю викладача та студентів. Викладач оцінює правильність побудови плану і тексту виступу, підбір аргументів, поведінку студента під час виступу, правильність мовлення та ін.

У ході вивчення тем «Мовленнєвий етикет», «Правила спілкування фахівця при проведенні зустрічей, переговорів, прийомів та по телефону» розділу II «Етика ділового спілкування» доцільно запропонувати студентам написання виступів та діалогів щодо необхідності переробки пластику та будівельного сміття.

4 – Онлайн-сервіс Google Клас URL: <https://classroom.google.com/>

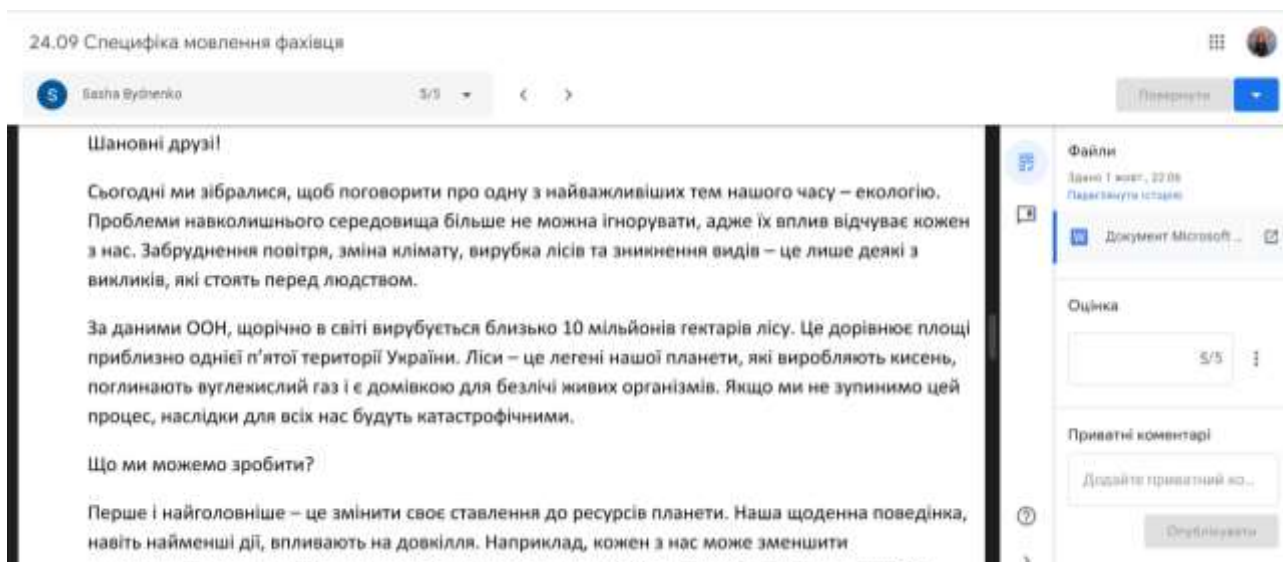

Рис. 4.10. Виступ здобувача освіти щодо важливості збереження природних ресурсів

Оскільки в місті Глухів з ініціативи громадського активіста Олександра Мірошніченка встановлено спеціальні контейнери для побутових відходів, багато мешканців сортують сміття, тому для місцевих студентів ця тема знайома (рис. 4.11). Деякі студенти, які були за кордоном і бачили, як сортують сміття в інших країнах, наводять приклади поводження з відходами різних типів.

Рис. 4.11. Ілюстративний матеріал для обговорення теми поводження з побутовими відходами. Фото – Ірина ХЛОНЬ

Під час вивчення теми «Терміни і термінологія. Спеціальна термінологія і професіоналізми. Типи термінологічних словників» до переліків термінів і

професіоналізмів варто включати такі: зелене будівництво, зелена архітектура, аварія екологічна тощо. Цікаві тексти на актуальні екологічні теми можна підбирати для закріплення знань під час роботи над розділом IV «Нормативність та правильність фахового мовлення».

Також студенти готували тези доповідей, статті та виступи на студентську конференцію. Підготовка матеріалу здійснювалась під керівництвом викладача спеціальних дисциплін, а з викладачем-філологом здобувачі освіти мали можливість відпрацювати сам виступ з точки зору ораторської майстерності. Матеріали студентів увійшли до збірника матеріалів конференції [46].

Загалом напрям екологізації сучасного виробництва набуває все більшої актуальності. Усе більше студентів та викладачів спеціальних дисциплін звертають увагу на екологічні питання, проводять різні дослідження з даної теми, результати представляють під час роботи різних конференцій, у тому числі і тих, які проводяться в коледжі.

Таким чином, включення питань екологізації виробництва, ощадливого використання ресурсів, охорони навколишнього середовища формує екологічну компетентність у студентів. Викладачі гуманітарних та професійних дисциплін спільно працюють над екологізацією як освітнього процесу, так і світогляду здобувачів освіти (Додаток В).

4.5. Очікувані результати вивчення гуманітарних дисциплін з точки зору екологічної складової

Викладання гуманітарних дисциплін в агротехнічному коледжі поєднує як розвиток загальних компетентностей, і деяких спеціальних. Студенти коледжу – професійно орієнтовані молоді люди, які вже мають коло професійних інтересів і визначилися з майбутнім працевлаштуванням. Тому однією із задач викладача мови або літератури є розширення кругозору студентів, підвищення інтересу до обраної спеціальності, формування цілісної картини освітнього процесу, а не фрагментарних, уривчастих знань. Проведення взаємозв'язків між

дисциплінами, демонстрація актуальності і необхідності матеріалу, що вивчається, є одним із мотиваційних чинників опанування навчального матеріалу.

Мультиплікативний підхід, який характеризується взаємодоповненням навчального матеріалу, міждисциплінарністю, є дуже важливим для формування екологічної компетентності здобувачів. Тому одним із результатів вивчення гуманітарних дисциплін є формування цілісної картини сприйняття оточуючого світу, охорони навколишнього середовища [34].

Система екологічної освіти також формує у здобувачів освіти науковий світогляд. Саме завдяки науковому світогляду майбутні фахівці матимуть змогу досліджувати навколишній світ, реагувати на проблеми, які виникають під час виробничої діяльності.

Для того, щоб забезпечити єдність емоційного та інтелектуального сприйняття оточуючого світу необхідно обирати цікаві для студентів теми для обговорення чи виступів. Такі форми роботи активізують пошукову та дослідницьку діяльність. Саме така дослідницька робота, яка викликає емоції, є найбільш результативною та корисною для практичної реалізації у ході діяльності з охорони навколишнього середовища.

Вивчення літератури розкриває як позитивний, так і негативний досвід взаємовідносин людини і природи, традиції різних народів. Тому студенти мають можливість розглянути різні приклади ставлення людей до навколишнього середовища, зробити висновки та врахувати помилки.

Таким чином, під час вивчення гуманітарних дисциплін, студенти набувають нових знань щодо виявлення та розв'язання екологічних проблем. Формується цілісна картина оточуючого світу, розвиваються навички з охорони навколишнього середовища.

4.6. Роль учасників освітнього процесу у формуванні екологічної компетентності

Розвиток екологічної компетентності здобувачів освіти можливий лише за умови співпраці всіх учасників освітнього процесу, демонстрації їх ставлення до проблем екології, власного прикладу вирішення зазначених проблем.

Учасниками освітнього процесу, які беруть участь у формуванні екологічної свідомості: педагогічні працівники, співробітник коледжу, здобувачі освіти (зокрема Центр молодіжної політики, орган студентського самоврядування), батьки (опікуни) студентів.

Педагогічні працівники коледжу регулярно беруть участь у різних конференціях, семінарах екологічного спрямування. Члени циклової комісії природничо-математичних дисциплін щорічно планують та організовують заходи, основна увага яких – звернення уваги на охорону навколишнього середовища, залучення студентів до спільноти, яка покращує екологічний стан довкілля та пропагує покращення екологічної ситуації серед однолітків, друзів, знайомих.

Також серед педагогів є активісти, які співпрацюють з волонтерами та організовують різні акції. На сьогоднішній день у закладі освіти на постійній основі діє акція зі збору пластикових кришечок та бляшанок (рис. 4.12).

Рис. 4.12. Приклад акції зі збору пластикових кришечок та бляшанок.
Фото – Ірина ХЛОНЬ

Подібні акції є дуже корисними, оскільки мотивують учасників освітнього процесу до посиленої допомоги тим, хто її потребує, а також сортування побутових відходів.

Виховний відділ та куратори груп активно працюють у різних напрямках, у т.ч. і екопедагогіки. Організують різні просвітницькі заходи (рис. 4.13), запрошують до співпраці фахівців із природоохоронних організацій [10; 47].

Рис. 4.13. Екозаходи, організовані педагогічними працівниками

Неодноразово проводилися і акції з прибирання прибережної території озера (рис. 4.14), яке знаходиться неподалік від коледжу [8].

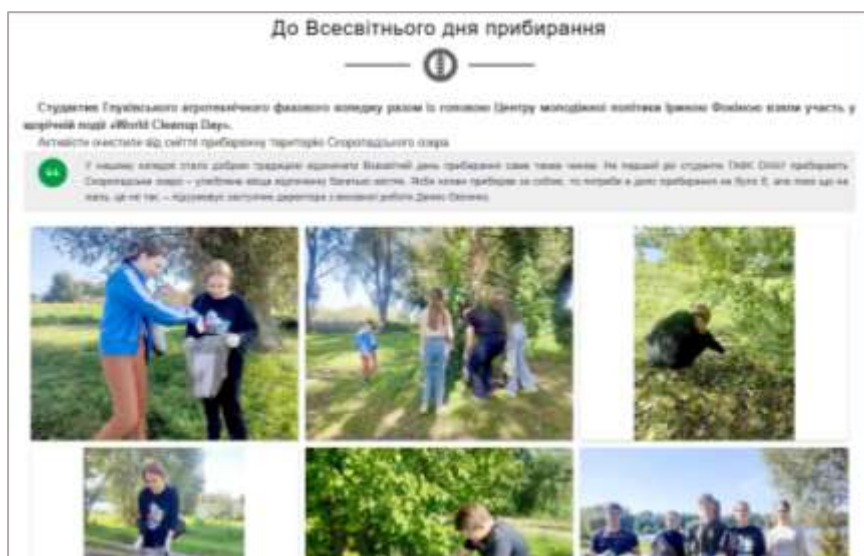

Рис. 4.14. Участь студентів у «World Cleanup Day»

Під час проходження виробничої практики на базі ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ» було виявлено особливості обробітку дослідних полів та лабораторії рослинництва, що свідчить про прагнення співробітників мінімізувати шкідливий вплив на оточуюче середовище.

Тому можна стверджувати, що робота усіх учасників освітнього процесу значною мірою спрямована на покращення екологічної ситуації в коледжі та місті. Дана робота проводиться системно та із залученням максимальної кількості людей. Пропагується бережливе ставлення до природи, ощадливе використання ресурсів, сприяння переробці вторинної сировини та відходів і інші заходи, важливі для збереження оточуючого середовища.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що особливості формування екологічної компетентності на заняттях гуманітарних дисциплін – актуальне питання, яке потребує вивчення. Наскрізну екологічну лінію не так давно було введено в навчальні програми, тому викладачам потрібно урізноманітнити форми і методи роботи, враховуючи екологічну складову.

2. За результатами аналізу встановлено, що в державних стандартах спеціальностей, освітньо-професійних програмах та освітній програмі профільної середньої освіти наявні наскрізні компетентності, які формують екологічну свідомість здобувачів: виконання будівельних та електрифікаційних робіт з дотриманням вимог охорони праці та охорони навколишнього середовища.

3. Наведено приклади реалізації міждисциплінарного підходу при критичному осмисленні екологічних проблем, зазначено екологічні компетентності, які розвиваються під час опрацювання текстів художніх творів, запропоновано завдання і приклади їх виконання: проведення «зелених» уроків, акцент уваги на питаннях збереження біорізноманіття під час вивчення художніх творів, включення виступів на екологічну тематику: «Культура мовлення під час дискусії», «Специфіка мовлення фахівця», підбір речень та текстів на екологічну тематику під час вивчення синтаксису.

4. Доведено, що тема екології дуже актуальна, здобувачі освіти здебільшого розуміють важливість даного питання. Пропонують різні підходи до збереження навколишнього середовища, у тому числі і такі, які стосуються їх професії.

5. Встановлено, що співробітники коледжу приділяють увагу мінімізації шкідливого впливу людини на природу, реалізації заходів з охорони навколишнього середовища, що значною мірою позитивно впливає на світогляд здобувачів освіти (проведення «Днів поля», екосемінарів, екоакцій тощо).

ПРОПОЗИЦІЇ

- З метою екологізації освітніх компонентів пропонується додати тексти екологічного спрямування до навчально-методичного забезпечення з гуманітарних дисциплін відповідно до профілю кожної ОПП; акцентувати увагу здобувачів освіти на розкритті екологічних проблем у художніх текстах.
- Результати дослідження та матеріали, розроблені для інтеграції екологічної компетентності, було розглянуто на засіданні ЦК гуманітарних дисциплін коледжу. Надану інформацію було обговорено і ухвалено рішення щодо підвищення екологізації гуманітарних дисциплін, які входять до всіх ОПП, підготовка з яких здійснюється в коледжі (Додаток В).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко М. О. Екологічна освіта молоді у навчальних закладах. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 р. – Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. – С. 53-55. Дата звернення 17 липня 2024 з <http://surl.li/jctbtq>

2. Браун Гей. Жити із «зеленим серцем». Подбай про себе і планету. – К.: Наш формат, 2020 – 280 с.

3. Вебінар «Green Line. Зелені уроки» (29.05.2024 р.). Дата звернення 3 липня 2024 з <https://www.youtube.com/live/R4iUeE-NyqI>

4. Глухів сортує. Як місцевий житель підключив все місто до сортування відходів (23.01.2021 р.). Дата звернення 19 липня 2024 з <https://rubryka.com/article/gluhiv-sortye/>

5. Глухівчанин Олександр Мірошниченко запровадив у рідному місті моду на сортування сміття (26.08.2021 р.). Дата звернення 19 липня 2024 з <http://surl.li/lrxral>

6. Горіна О. Особливості соціально-психологічної адаптації першокурсників до дистанційного навчання в період війни. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Частина II. – С. 592-594. Дата звернення 21 вересня 2024 з <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14025/1/274.pdf>

7. Даниляк Р., Ганич Р. Формування екологічної компетентності учнів в освітньому процесі НУШ: матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії». – Переяслав, 2024 р. – С 34-35. Дата звернення 03 жовтня 2024 з http://conferences.neasmo.org.ua/uploads/conference/file/115/conference_30-30.9.2024.pdf#page=34

8. До всесвітнього Дня прибирання. (б. д.). Дата звернення 18 вересня 2024 з <http://gati.snau.edu.ua/news/2208>

9. Дорофєєв О.В. Наслідки впливу інтенсифікації землеробства на екологічну рівновагу навколишнього середовища: Вісник Полтавської державної аграрної академії. Економіка. Полтава, 2011. №4. Дата звернення 27 серпня 2024 з <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2011/04/136.pdf>

10. Думай глобально, дій локально (б. д.). Дата звернення 18 вересня 2024 з <http://gati.snau.edu.ua/news/2077>

11. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. Дата звернення 14 серпня 2024 з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

12. Зарубіжна література. 10-11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти: затв. і надано гриф наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 р. № 698. Дата звернення 14 серпня 2024 з <http://surl.li/ylztrt>

13. Зарубіжна література. Робоча програма з навчальної дисципліни для студентів усіх спеціальностей ОПС «Фаховий молодший бакалавр»: затв. заступником директора з навчальної роботи ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ» 30.08.2024 р.

14. Іщенко С., Обухов П. Екологічна освіта та енергозбереження: формування свідомого підходу у майбутніх поколіннях: Молодь і ринок, 2024. №10 (230). Дата звернення 13 липня 2024 з <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/314191/305645>

15. Канал Джона Гріна. Дата звернення 22 червня 2024 з <https://www.youtube.com/@vlogbrothers/featured>

16. Мокієнко А. Актуальні проблеми якості води: матеріали I Міжнародної науково-технічної конференції «Якість води: біомедичні, технологічні, агропромислові і екологічні аспекти» (б. д.). Дата звернення 14 червня 2024 з <http://surl.li/tkzybv>

17. Козачко А.С. Екологічний моніторинг стану атмосферного повітря в Дніпропетровській області: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього

ступеня «Бакалавр»: 101, Екологія. – Дніпро, 2024. – 77 с. – Дата звернення 30 вересня 2024 з <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/10346>

18. Коритько І. В., Новописьменний С. А. Зміст екологічного виховання у навчально-виховному процесі. Біологічні, медичні та науково-педагогічні аспекти здоров'я людини: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Полтава, 2023. С. 68-70. Дата звернення 13 червня 2024 з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/23304>

19. Кравченко, О., Куба, Т., Потапенко, С., Нечипор, О. ., Таварткіладзе, Н., Бакуновський, О. (2024). Розробка пілотної установки для удосконалення технології очищення води на Деснянській водопровідній станції м. Києва. Проблеми водопостачання, водовідведення та гідравліки, (47), 23–28. Дата звернення 29 вересня 2024 з <https://doi.org/10.32347/2524-0021.2024.47.23-28>

20. Кузьміна А. В. Сучасні напрямки, шляхи і засоби вдосконалення процесу профільного навчання старшокласників стратегіям боротьби з наслідками зміни клімату. Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи: матеріали I Міжнародного науково-практичного форуму (м. Полтава, 26 вересня 2024 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 595-597. Дата звернення 28 вересня 2024 з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/25057>

21. Лукаш Т. О. Екологічні виміри сталого розвитку. Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи: матеріали I Міжнародного науково-практичного форуму (м. Полтава, 26 вересня 2024 р.). За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 597-599. Дата звернення 30 вересня 2024 з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/25058>

22. Марущак М. І., Гуцук І. В., Довгалець О. М., Коробко Л. Р., Мялюк О. П. Урбанізація та її вплив на глобальне здоров'я. Health & Education. № 1 (2024). Дата звернення 30 вересня 2024 з [tps://doi.org/10.32782/health-2024.1.7](https://doi.org/10.32782/health-2024.1.7)

23. Мягченко О. П. Основи екології. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2021 – 312 с.

24. Ніколаєнко М. Екологічні проблеми України: збірник тез доповідей II науково-практичної конференції «Шляхи розвитку науки, освіти, суспільства в умовах сьогодення» (17 квітня 2024 р.), 2024. – С. 229-235. Дата звернення 04 вересня 2024 з https://nfk.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/zbirnyk_tez-1.pdf#page=230

25. Новицька М. С. Виховання екологічної свідомості і культури. Дата звернення 01 жовтня 2024 з <http://eprints.zu.edu.ua/41541/1/51.pdf>

26. Освітньо-професійна програма рівня фахової передвищої освіти за спеціальністю 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» (б. д.). Дата звернення 23 червня 2024 з <http://surl.li/xyramc>

27. Освітньо-професійна програма рівня фахової передвищої освіти за спеціальністю 192 «Будівництво та цивільна інженерія» (б. д.). Дата звернення 23 червня 2024 з <http://surl.li/xyramc>

28. Пасенко А. В., Солошич І. О., Інновації екологічного управління автотранспортною системою урбоєкосистем з метою зниження техногенного навантаження на атмосферу. Український журнал природничих наук, (8), 269-278. Дата звернення 30 вересня 2024 з <https://doi.org/10.32782/naturaljournal.8.2024.28>

29. Про затвердження стандарту фахової передвищої освіти зі спеціальності 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр»: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 03.06.2022 р. № 517. Дата звернення 22 червня 2024 з <http://surl.li/hcstwc>

30. Про затвердження стандарту фахової передвищої освіти зі спеціальності 192 «Будівництво та цивільна інженерія» освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр»: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 17.11.2021 р. № 1243. Дата звернення 22 червня 2024 з <http://surl.li/koiotn>

31. Про затвердження типової освітньої програми профільної середньої освіти закладів освіти, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів на

основі базової загальної середньої освіти: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 01.06.2018 р. № 570. Міністерство освіти і науки України. (б.д.). Дата звернення 22 червня 2024 з <http://surl.li/npxmzr>

32. Про концепцію екологічної освіти в Україні: затв. Рішенням Колегії М-ва освіти і науки України від 20.12.2001 р. № 13/6-19. Дата звернення 17 червня 2024 з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>

33. Рибачук Т.Д. Впровадження освіти для сталого розвитку. Екологічна складова: навч.-метод. посіб. – Житомир, 2021. – 25 с.

34. Савчин В. Екологічна освіта як складова державної екологічної політики Актуальні проблеми професійної педагогіки та освіти: досвід, новації, перспективи: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Національний університет «Львівська політехніка»), м. Львів, 25 квітня 2024 року; за заг. ред. Наталії Муқан. Львів, 2024. – С. 522-524

35. Сагайдак І., Чорна Т., Павлішина В. Сталий розвиток міст та регіонів: проблеми доступності якісних послуг з постачання безпечної питної води: матеріали XXII Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Людина. Суспільство» (20-21 травня 2021 р.), 2021. Дата звернення 28 вересня 2024 з <https://doi.org/10.20535/EHS.2021.233102>

36. Сергієнко Л. В. Економічні та інфраструктурні наслідки урбанізації та їх вплив на безпеку урбанізованих територій. Право та державне управління, 2022. №1. Дата звернення 13 липня 2024 з http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2022/36.pdf

37. Соломенко Л.І. Екологія людини: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2021 – 120 с.

38. Левчук Т. П., Соколова В. А. Екологічні компетентності в курсі «Історія зарубіжної літератури»: методологічні пропозиції. Волинь філологічна: текст і контекст, (30), С. 97-116. Дата звернення 28 вересня 2024 з <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/20100>

39. Ткаченко А. О. Екологічна спрямованість освіти в контексті сталого розвитку. Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи:

матеріали I Міжнародного науково-практичного форуму (м. Полтава, 26 вересня 2024 р.): За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 319-321. Дата звернення 28 вересня 2024 з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/24915>

40. Толочко С. В. Концептуальні основи формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. Педагогічні науки: збірник наукових праць, (106), 28-35. Дата звернення 30 вересня 2024 з <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-106-4>

41. Українська мова за професійним спрямуванням. Навчальна програма для закладів фахової передвищої освіти, що здійснюють підготовку фахових молодших бакалаврів [Тетяна Антонюк, Алла Кабаненко, Ольга Стрижаківська, Ангеліна Хомула]; Ін-т модернізації змісту освіти Мін. освіти і науки України. – 2022.

42. Українська мова (за професійним спрямуванням). Силабус навчальної дисципліни для студентів ОПП «Будівництво та цивільна інженерія» ОПС «Фаховий молодший бакалавр»: затв. заступником директора з навчальної роботи ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ» 31.08.2023 р.

43. Українська мова (за професійним спрямуванням). Силабус навчальної дисципліни для студентів ОПП «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» ОПС «Фаховий молодший бакалавр»: затв. заступником директора з навчальної роботи ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ» 30.08.2024 р.

44. Хлонь І. В. Виховання екологічної свідомості здобувачів освіти на заняттях із української мови за професійним спрямуванням: матеріали наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ, м. Суми, 14-16 травня 2024 р. Суми, 2024. С. 74.

45. Хлонь І. В. Зарубіжна література. Робочий зошит для студентів усіх спеціальностей ОПС «Фаховий молодший бакалавр»: рекомендовано цикловою комісією гуманітарних дисциплін, протокол № 1 від 30 серпня 2020 р. Глухів, 2020. 114 с.

46. Черевко М. С., Шельпяков В.Ю. Ефективність використання портативних сонячних електростанцій з контролерами заряду МРРТ типу. Підготовка фахівців технічних спеціальностей: тенденції розвитку та перспективи: збірник статей і тез Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Глухів, 15 грудня 2023 р. С. 86-92. http://gati.snau.edu.ua/files/nayka/mat_konf/zbirnik_styd_konf_2023.pdf

47. Якщо не ми, то хто? (б. д.). Дата звернення 18 вересня 2024 з <http://gati.snau.edu.ua/news/732>

48. 3D-модель ферми. Дата звернення 22 червня 2024 з <https://sketchfab.com/3d-models/farm-10e8fdc341a844788c7234077b014bb9>

49. Bakharev V., Chugai A., Soloshych I., Kortsova O. Development and practical testing of the zonalindicative methodology for assessing the impact of industrial enterprises on the state of atmospheric air pollution. *Ecological Engineering & Environmental Technology*. 2023. Vol. 24. iss. 2. P. 11–18. <https://doi.org/10.12912/27197050/156963>

50. Mulà, I. & Tilbury, D. (2023). Teacher education for the green transition and sustainable development, EENEE analytical report. DOI: 10.2766/144189. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/17ee0858-c79a-11ed-a05c-01aa75ed71a1/language-en> (Accessed 01 Aug. 2024).

51. Tolochko S., Bordiug N., les T. Content, forms and methods of building the environmental competence of education recipients on the basis of axiology. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. No2 (47). P. 20–26.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ПУБЛІКАЦІЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

МАТЕРІАЛИ

науково-практичної конференції
викладачів, аспірантів та студентів
Сумського НАУ

(14-16 травня 2024 р.)

УДК 631.4(477.52-25(06)

Рекомендовано до друку науково-координаційною радою Сумського національного аграрного університету (протокол № 12 від 25.04.2024 р.)

Редакційна колегія:

Данько Ю.І., д.е.н., професор
Івченко О.В., к.т.н., доцент
Бричко А.М., к.е.н., доцент
Думанчук М.Ю., к.т.н., доцент
Кисельов О.Б., к.с.-г.н., доцент
Масик І.М., к.с.-г.н., доцент
Михайліченко М.А., к.і.н., доцент
Срібняк Н.М., к.т.н., доцент
Степанова Т.М., к.т.н., доцент
Шкромада О.І., д.вет.н., професор

М 34 Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (14-16 травня 2024 р.). – Суми, 2024. – 728 с.

У збірку увійшли тези доповідей науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету.
Для викладачів, студентів, аспірантів інших навчальних закладів.

Відповідальність за точність наведених фактів, цитат та ін. лягає на авторів опублікованих матеріалів. Передрук матеріалів з дозволу редакції.
Друкуються в авторській редакції

© Сумський національний
аграрний університет. 2024

РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ	
Фіолоненко Р. О. СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ФЛОРИ АНДРІЯШІВСЬКО-ГУДИМІВСЬКОГО ПІДРОЛОГІЧНОГО ЗАКАЗНИКА	73
Хлонь І. В. ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	74
Шерстюк С. М., Скляр Ю. Л. БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЗАКАЗНИКА «ПІДЛІСНІВСЬКИЙ», РОЗТАШОВАНОГО У МЕЖАХ СТЕПАНІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	75
Ярошенко Н. П. ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ОКРЕМІ СКЛАДОВІ КОМПЛЕКСНОГО ПОПУЛЯЦІЙНОГО АНАЛІЗУ ASARUM EURASIEUM L. У ГЕТТІНГЕНСЬКОМУ ЛІСІ, НІМЕЧЧИНА	76
Задорожній А. Л. ДИНАМІКА НАРОСТАННЯ ВРОЖАЮ КАРТОПЛІ	77
Пономаренко Д. В. ПЕРЕВАГИ БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО МЕТОДУ ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ КИСЛОТИ	78
Бурдуланюк А. О. ПОШИРЕННЯ ТА КОНТРОЛЬ ЧИСЕЛЬНОСТІ КАРАНТИННИХ ШКІДНИКІВ УКРАЇНИ	79
Бурдуланюк А. О., Михайленко Оксана ОСНОВНІ ХВОРОБИ СОНЯШНИКУ ТА ЗАХОДИ ЗАХИСТУ В УМОВАХ СФГ УКРАЇНА ЛУБЕНСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	80
Бурдуланюк А. О., Саворський Владислав. ПЛЯМИСТОСТІ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО ТА ЗАХОДИ ЗАХИСТУ В УМОВАХ СФГ «УРОЖАЙ» СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	81
Деменко В. М., Грек Б. І. ШКІДНИКИ ЯБЛУНИ ТА ЗАХОДИ ЗАХИСТУ У ТДВ «ПЛЕМЗАВОД «МИХАЙЛІВКА» СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	82
Деменко В. М., Лимонченко С. О. ШКІДНИКИ КУКУРУДЗИ ТА ЗАХОДИ ЗАХИСТУ У ФГ "ГОЛОВЧЕНКО І СИН"	83
Деменко В. М., Самохін І. А. БУР'ЯНИ СОНЯШНИКУ ТА ЗАХОДИ ЗАХИСТУ	84
Деменко В. М., Яницький А. В. ОПТИМІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ СОНЯШНИКУ ВІД БУР'ЯНІВ	85
Ємець О. М., Іванюченко В. О. ШКІДНИКИ БУРЯКА СТОЛОВОГО ТА РЕГУЛЯЦІЯ ЇХ ЧИСЕЛЬНОСТІ В ННВК СНАУ	86
Ємець О. М., Машир Є. М. ОСНОВНІ ШКІДНИКИ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО В ТОВ «ЛАН МК» РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	87
Ємець О. М., к.б.н., Михайленко О. Г. ВИДОВИЙ СКЛАД ШКІДНИКІВ СОНЯШНИКУ В СФГ "УКРАЇНА" ЛУБЕНСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	88
Ємець О. М., Рикун О. В. СОРТОВА СТІЙКІСТЬ СОЇ ДО ПАВУТИННОГО КЛІЩА В ТОВ «ВОРОЖБАЛАТІНВЕСТ» СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ СУМСЬКОГО РАЙОНУ	89
Ємець О. М., Томащук А. С. ШКІДЛИВІ КОМАХИ НА ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ В ТОВ «РЯБУШКІВСЬКИЙ БЕКОН» СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	90
Ємець О. М., Хвостов О. С. ШКІДНИКІВ РІПАКУ ОЗИМОГО ТА РЕГУЛЯЦІЯ ЇХ ЧИСЕЛЬНОСТІ В ТОВ АФ «КОЗАЦЬКА» КОНОТОПСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	91
Піторайко В. В., Зінь М. Л. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕТЕЛИКА ЛУЧНОГО (LOXOSTEGE STICTICALIS L.) У СОНЯШНИКОВОМУ АГРОЦЕНОЗІ ФГ «ПАЛУН» РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	92
Костоюк В. В. ДИНАМІКА УРАЖЕНОСТІ СОНЯШНИКУ SCLEROTINIA SCLEROTIORUM (LIV.) DE VARY У СВК «АГРОФІРМА «СЕМЕНІВСЬКА» РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	93
Піторайко В. В., Крамаренко М. А. ДИНАМІКА ЗАСЕЛЕННЯ АГРОЦЕНОЗУ БУРЯКІВ ЦУКРОВИХ ARNIS FABAЕ(SCOROLI, 1763) У ПСП «ПІСКІВСЬКЕ» НІЖИНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	94
Сличак Ю. І. ВПЛИВ F. OXYSPORUM НА M1000 НАСІННЯ	95
Татарінова В. І., Воевода М. І. РОЗВИТОК КОРЕНЕВИХ ГНІЛЕЙ ЖИТА ОЗИМОГО	96
Татарінова В. І., Ковалевська К. Ю. ХВОРОБИ КАРТОПЛІ В УМОВАХ ПОЛІССЯ СУМЩИНИ	97
Татарінова В. І., Кудлай О. О. РОЗВИТОК СІРОЇ ГНІЛІ НА РІЗНИХ СОРТАХ ВІНОГРАДУ	98
Татарінова В. І., Матвієнко І. В. ІРЖАСТІ ЗАХВОРЮВАННЯ ГРУШІ ТА МЕТОДИ ЇХ КОНТРОЛЮ	99
Татарінова В. І., Михно О. А. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СОРТУ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО ВІД ПЛЯМИСТОСТЕЙ ЛИСТЯ	100
Татарінова В. І., Попович Є. О. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАРІОЗУ В ПОСІВАХ РІПАКУ	101
Татарінова В. І., Турчак Д. ВПЛИВ СОРТОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА РОЗВИТОК ХВОРОБ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ	102
Татарінова В. І., Шокота В. В. ХВОРОБИ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ТА МЕТОДИ ЇХ КОНТРОЛЮ	103
Твердохліб В. В. АНАЛІЗ КОНТЕЙНЕРНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ ТА ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ В М. ПОЛТАВА	104
Галілей О. В., Сердюк В. А., Бондар А. А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИРОЩУВАННЯ САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ ЛІСОВИХ КУЛЬТУР З ЗАКРИТОЮ КОРЕНЕВОЮ СИСТЕМОЮ	105
Власенко Д. А., Бабієнко І. С. ПЕРСПЕКТИВНИ ІНТРОДУКЦІЇ ВИДІВ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН У ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ	106
Арнаутов К. І. ВПЛИВ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ РОСЛИН НА ФОРМУВАННЯ ВЕГЕТАТИВНИХ ОРГАНІВ СІЯНЦІВ PINUSCEMBRAL	107

ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Хлонь І. В., студ. 1м курсу ФАтП, спец. 101 «Екологія»
Науковий керівник: доц. Л. М. Бондарева
Сумський НАУ

У найважливіших міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку людства велика увага приділяється екологічній культурі і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію в світі, регіоні, на місці проживання, їх обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем, з концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації [1]. Тому дуже важливим аспектом роботи викладача закладу фахової передвищої освіти є виховання екологічної свідомості здобувачів освіти під час вивчення навчальної дисципліни.

Формування екологічної свідомості – це складний процес пізнання законів цілісності природи і законів, що визначають взаємодію суспільства і природи, що повинні враховуватися на шляху суспільного розвитку і глобального управління природними компонентами [2]. Більш детально розглянемо особливості формування екологічної свідомості здобувачів освітньо-професійної програми «Будівництво та цивільна інженерія» рівня фахової передвищої освіти на заняттях із української мови за професійним спрямуванням.

Відповідно до ОПП, однією зі спеціальних компетентностей, які здобуває під час навчання фаховий молодший бакалавр з будівництва та цивільної інженерії, є розуміння технологічних процесів під час зведення, опорядження, експлуатації, ремонту і реконструкції об'єктів будівництва та інженерних мереж з дотриманням вимог охорони праці та охорони навколишнього середовища [4]. У навчальній програмі з дисципліни зазначено, що ілюстративний матеріал (тексти, теми для спілкування, зміст документів, що укладаються, вправи тощо) для опрацювання будь-якої теми має бути фахово зорієнтованими на певну галузь, що визначає спеціальність/спеціалізацію здобувача освіти [3]. Тому завданням викладача є врахування під час підбору відповідних матеріалів і нормативних документів екологічної складової.

Наведемо особливості реалізації вище зазначеного питання на практиці. Під час вивчення тем програми «Культура мовлення під час дискусії», «Специфіка мовлення фахівця» розділу I «Культура фахового мовлення» варто підбирати теми для дискусії, пов'язані з екологічними, енергоефективним будівництвом. З даної тематики є велика кількість відео у вільному доступі мережі Інтернет, які можна продемонструвати як приклад правильного або неправильного ведення дискусії. У сучасних умовах, коли інфраструктура України є цілком для обстрілів та ударів, енергозбереження є дуже актуальним для всіх будівель: від житлових помешкань до об'єктів промисловості. Тому кожен студент може навести під час дискусії кілька аргументів і прикладів.

У ході вивчення тем «Мовленнєвий етикет», «Правила спілкування фахівця при проведенні зустрічей, переговорів, прийомів та по телефону» розділу II «Етикет ділового спілкування» доцільно запропонувати студентам написання виступів та діалогів щодо необхідності переробки пластику та будівельного сміття.

Під час вивчення теми «Терміни і термінологія. Спеціальна термінологія і професіоналізми. Типи термінологічних словників» до переліку термінів і професіоналізмів варто включити такі: зелене будівництво, зелена архітектура, аварія екологічна тощо. Цікаві тексти на актуальні екологічні теми можна підбирати для закріплення знань під час роботи над розділом IV «Нормативність та правильність фахового мовлення».

Отже, виховання екологічної свідомості здобувача освіти – це комплексний процес, до якого мають можливість долучитися викладачі як дисциплін, що формують загальні компетентності, так і дисциплін, що формують спеціальні компетентності. Щоб процес накопичення екологічних знань проходив гармонійно, цікаво для всіх його учасників.

Список літератури

1. Концепція екологічної освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>
2. Нечитайло Л. Г. Формування екологічної культури молоді : практичний посібник / Л. Г. Нечитайло. – Балаклія, 2018. – 75 с.
3. Українська мова за професійним спрямуванням. Навчальна програма для закладів фахової передвищої освіти, що здійснюють підготовку фахових молодших бакалаврів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1CyfyYYINWeSBJVq-m-Qt14fq9LUFcEK/view>
4. Освітньо-професійна програма рівня фахової передвищої освіти за спеціальністю 192 «Будівництво та цивільна інженерія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/skxoi>

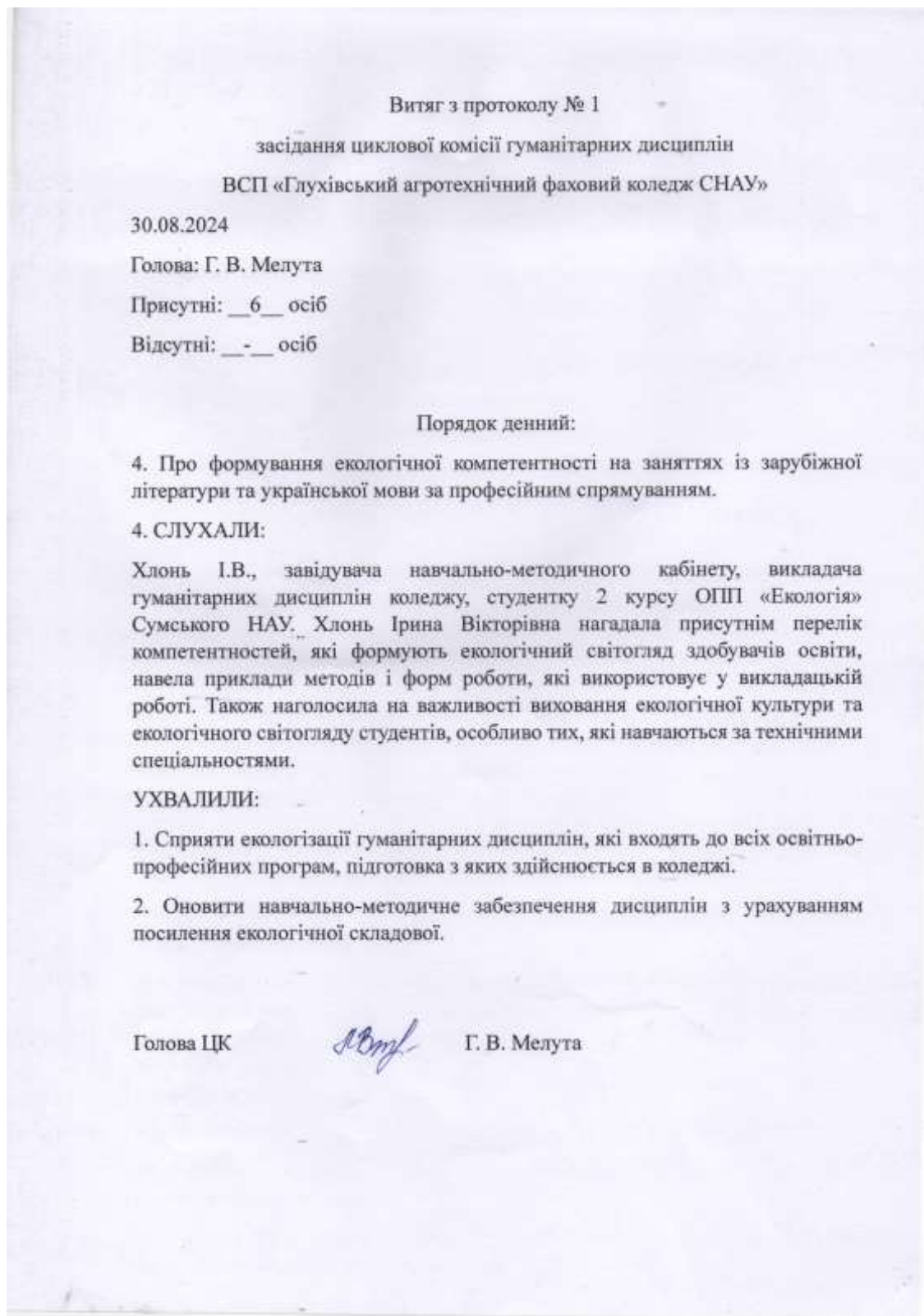
ДОДАТОК Б

УЧАСТЬ У ВЕБІНАРІ

ДОДАТОК В

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ЦК ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

ДОДАТОК Д

Форма самооцінювання кваліфікаційної роботи здобувачем

Критерій	Рівень			Коментар
Огляд літератури побудовано навколо основної проблеми, використано найактуальніші сучасні дослідження за темою, чітко відображено зв'язок між завданнями, поставленими в роботі, та попередніми дослідженнями			+	
Надана конкретна та точна інформація про методи та дані (кількість, температура, тривалість, послідовність, умови, розташування, розміри тощо), методи пов'язані з іншими дослідженнями.			+	
Наведено конкретні результати з поясненнями та аналізом, порівняння з результатами інших досліджень, показано чіткий зв'язок проблеми з отриманими результатами			+	
Надано пропозиції щодо удосконалення, що підкріплено відповідними обґрунтуваннями (прогноз, модель тощо)		+		
Висновки містять зв'язок з найважливішими аспектами попередніх розділів, підсумок ключових результатів, продемонстровано зв'язок між цією роботою та наявними дослідженнями зосереджена увага на суттєвих результатах, зазначено їх можливе застосування; подано обмеження, на які слід спрямувати майбутні дослідження.			+	
Перелік посилань є повним та достатнім для вирішення завдань дослідження		+		
Робота оформлена повністю відповідно до вимог			+	
Робота не містить друкарських та граматичних помилок			+	

Підтверджую, що робота виконана мною самостійно, не містить академічного плагіату. Зокрема, у моїй роботі немає запозичення текстів, ідей чи розробок, результатів досліджень інших авторів без посилань на них, у тому числі буквального перекладу з іноземних мов чи перефразування, що видаються за свій текст, вирваних із контексту тверджень, цитат без лапок, фабрикації (вигаданих) даних чи фальсифікації (вигаданих і модифікованих на догоду бажаному висновку) результатів досліджень.

Хлонь І.В.

ДОДАТОК Е

Декларація академічної доброчесності

Я, Хлонь І.В., студентка групи ЗЕКО 2301м Сумського національного аграрного університету зобов'язуюсь дотримуватися принципів академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи. Я поінформована, що у разі порушення мною академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи повинна буду нести академічну та/або інші види відповідальності і до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин, в тому числі, кваліфікаційна робота може бути анульована з наступним відрахуванням із університету. Також усвідомлюю, що до мене у майбутньому може бути застосована процедура позбавлення ступеня вищої освіти та відповідної кваліфікації, якщо свідомо вчинене порушення академічної доброчесності не буде виявлено під час перевірки кваліфікаційної роботи на наявність текстових запозичень відповідно до встановленої в університеті процедури з використанням ліцензованих програмних продуктів.